№ 135 (24.417) • 2022 гъэм щэкІуэгъуэм (ноябрым) и 12, щэбэт • Тхьэмахуэм щэ къыдокІ • И уасэр зы тумэнщ • adyghe@mail.ru

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Іэтащхьэ Кіуэкіуэ Казбек лэжьыгъэ Іуэхукіэ хуэзащ Урысейм и Президентым и полномочнэ ліыкіуэу Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щы і Чайкэ Юрий. Зэіущі эм щыхэплъащ республикэм щы-Іэ социально-экономикэ щытыкІэм, апхуэдэу Къэбэрдей-Балъкъэрым икlayэ операцэ хэхар щрагъэкіуэкі щіыпіэм зи къалэнхэр щызыгъэзащіэ зауэліхэм дэіэпыкъу щіыкіэм.

КІУЭКІУЭ Казбек полномочнэ лыкіуэр щыгъуазэ ищіащ мобилизацэм ипкъ иткІэ республикэм щыщу дэкlахэм я деж иджыблагъэ зэрыщы ам, апхуэдэу дзэм хэтхэмрэ абыхэм я унагъуэхэмрэ зэрадэІэпыкъу шыкіэм. Нэхъ япэкіэ республикэм и Іэтащхьэм къыдигъэкІащ абыхэм мазэ къэс сом мин 25-рэ етыным теухуа указ. ЗауэлІхэм щІэх-щІэхыурэ техникэ зэмылІэужьыгъуэхэр, цинэ Іэмэпсымэхэмрэ хушхъуэхэмрэ, щыгъынхэр, нэгъуэщІ зыхуеину хьэпшыпхэр хурагъашэ. Муниципалитетхэр мобилизацэм ипкъ иткіэ дзэм ягъэкіуахэм я унагъуэхэм ядоІэпыкъу, абыхэм щхьэщах цІыкІухэр сабий садхэм зэрагъакІуэм папщІэ ятын хуей ахъшэр. А псоми къадэкІуэу республикэм жыджэру щолажьэ «Дэ дызэщІыгъущ» зэщІэхъееныгъэм и щІыналъэ штабыр. Абыи нэІэ тетщ ди цІыхухэм къабгъэдэкІ дэІэпыкъуныгъэхэр зэрытрагуашэр. «Мыхьэнэшхуэ зиІэ а лэжьыгъэм шІалэгъуалэр, жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм я ліыкіуэхэр, волонтёрхэр жыджэру хэтщ»,-къыхигъэщхьэхукlащ республикэм и УнафэщІым.

Лыщхьэхэр тепсэлъыхьащ ди щІыналъэм и инвестицэ зыужьыныгъэм хиубыдэ Іуэхухэм. Хэхауэ къагъэлъэгъуащ хадэхэкІхэр гъэкІынымкІэ Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щынэхъ ин дыдэу щытыну

Ди щІыналъэм и зэфІэкІхэр зэпалъытащ

комплекс Шэджэм районым пІалъэм йокІуэкІ. зэрыщащІыр. Абы и фІыгъэкІэ лэжьыгъэ Ізнатізкіэ къызэ- сэлъыхьащ щіыналъэм и экорагъэпэщынущ цІыху 1500-рэ номикэм зегъэужьыным и хуэдиз. Мыхьэнэшхуэ зиlэ ин- лъэныкъуэкlэ индустриальнэ вестицэ проектщ Тырныауз (промышленнэ) паркхэмрэ техкъалэм вольфрам-молибден нопаркхэмрэ руда къыщыщ Іэхыныр зэте- хьэнэшхуэ зэри Іэм. Хэхауэ къа-Абы гъэувэжынри. ягъэбелджыла псынщІэм лэжьыгъэхэр

ЗэІущІэм апхуэдэу щытепухуэным мыпыщІа гъэлъэгъуащ промышленность зегъэужьыным

гулъытэ хэха зэрыхуэщ ыпхъэр. «Республикэм и экономикэм а и ІэнатІэм куэдкІэ ущыгугъ зэрыхъунум шэч къытесхьэркъым. ЩэкІ зэіузыщэ промышленностым хиубыдэ урысей ІуэхущІапІэ нэхъ ин дыдэхэм ящыщ зым къилъытащ Къэбэрдей-Балъкъэрым бгъэдэлъ инвестицэ зэфіэкіхэр зэрыиныр

икІи абы дыщІыгъуу дэ иджыпсту зэхыдолъхьэ ІэнатІэм хиубыдэ предприятэ инхэр щызэтедгъэувэ хъуну индустриальнэ парк республикэм къызэрыщызэдгъэпэщыну щІыкІэр. Ар Налшык и промышленнэ щІыналъэм щащІынущ. Зи гугъу сща компаниехэм ар яхузэфІэкІыну къытщохъу,- жиІащ Кіуэкіуэ Казбек зэіущіэм иужькіэ. - А инвестицэ проектыр промышленность псынщіэм и предприятэхэр Іэнатіэ лъэщу зэтегъэувэнымкІэ лъабжьэ быдэу къыдолъытэ. Абы папщіэ Іэмал псори щыіэщ. Иджыпсту дэрбзэр ІэнатІэхэм цІыху мин 12-м нэс щолажьэ, апхуэдэу щыщыткіэ, дызыхуеину ІэщІагъэлІхэр диІэщ. Инвестицэ зэфІэкІхэм заужь зэпытщ къэралым зыхъумэжыныгъэмкіэ и Іуэхущіапіэхэм я заказхэм къазэрыхэхъуэм и хьэкъкіэ. Дэ диіэщ щэкіым, фэм къыхэщІыкІа щыгъын, вакъэ зэмылІэужьыгъуэхэр къыщіззыгъэкі Іуэхущіапіэ инхэр. Ягъэхьэзыр продукцэр лІэужьыгъуэ 30-м нос икІи абыхэм щІзупщІзшхуз яІзщ. А псоми я щіыіужкіэ ди деж щолажьэ промышленность псынщІэм папщіэ Іэщіагъэліхэр зыгъэхьэзыр еджапіэ. Нэхъ япэкіэ сэ Правительствэм хуэзгъэуващ ди щІыналъэм промышленность псынщІэм зыщегъэужьыным ехьэл а Іуэхухэр зэпкърихыну. Мыбы и лъэныкъуэкІэ икъукІэ мыхьэнэшхуэ иІэнущ индустриальнэ парк щхьэхуэ къызэгъэпэщынми». КъБР-м и Іэтащхьэмрэ

Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущіапіэ.

Зэрызэкъуэтым и щапхъэ

Украинэм щекіуэкі іуэхухэм хэтыну кіуахэм хуащі гулъытэм хэхъуэ зэпытщ.

«Урысей зэкъуэт» партым и Жылагъуэ егъэблэгъапІэм волонтёрхэм, депутатхэм, курыт школхэмрэ нэгъуэщ ІуэхущІапіэхэмрэ я ліыкіуэхэм ирашэлаш дзэм къулыкъу щызыщІэхэм папщІэ щыгъын хуабэхэр, жеипіэхэр, хуабэр зыіыгъ алэрыбгъухэр, зэрытхьэщІэзэрыжьыщІэ хьэпшыпхэр, хущхъуэхэмрэ ерыскъыхэмрэ.

«Урысей зэкъуэт» партым и егъэблэгъапІэм мыхэр щызэхуахьэсыну Іэмал зэрышыІэм Іуэхур нэхъ тынш ещІ. Ди щІалэхэм зыгуэркІэ зыщІагъэкъуэну хуейуэ гууз-лыуз яІэу Іуэхум къыхыхьа псоми фІыщІэ яхузощІ. Республикэм щыпсэухэр

хъэщ нобэрей махуэр, - жиlащ КъБР-м и Парламентым и

дызэрызэкъуэтым и зы щап- Унафэщ І Егоровэ Татьянэ.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

Кіуэкіуэ Казбек хуэзащ УФ-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьыныгъэмкіэ и министр Котяков Антон

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэ Кіуэкіуэ Казбек Москва щыхуэзащ Урысей Федерацэм лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьыныгъэмкіэ и министр Котяков Антон.

НЭХЪ япэкіэ Урысейм и Президент Путин Владимир видеоконференц щіыкізу иригъэкіуэкіа зэіущізм къыщыхигъэщхьэхукіауэ щытащ сабий зиіз унагъуэхэм гулъытэ хэха зэрахуэщіыпхъэр. Президентым къигъэува а къалэнхэрщ щіыналъэм и унафэщіымрэ федеральнэ министрымрэ зытепсэлъыхар нэхъыбэу зытеухуауэ щытар. Апхуэдэу зэіущіэм щыхэплъащ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и социальнэ зыужьыныгъэм пыщіа іуэхухэм, ціыхухэм къаіэрыхьэ хэхъуэр къзіэтынымкіз щыіэ хэкіыпіэхэм.

Президентым къигъзува Іуэхухэм япкъ иткіз 2023 гъэм щіышылэм и 1-м щегъэжьауэ щіынальэ псори хуэкіуэнущ социальнэ дэіэпыкъуныгъз хэхам - сабий зэрагъуэтам икіи ар зэрапіым папщіз унагъуэхэм мазэ къэс ахъшэ етыным. А ахъшэм хыхьэнущ иджыпсту унагъуэхэм ират дэіэпыкъуныгъэ зэмылізужьыгъуэу блы икіи бюджетым къыхэкі а дэіэпыкъуныгъэр унагъуэхэм хухахынущ сабийр къыщалъхуам щегъэжьауэ абы и ныбжьыр илъэс 17 ирикъуху. Унагъуэ хуэныкъуэхэм апхуэдэ ахъшэр хуагъэувынущ электрон теплъэ иізу ят лъзіум ипкъ иткіз. Путин Владимир къыхигъэщхьэхукіащ Іуэхур тэмэму зэтеуб-

лэным мыхьэнэшхуэ зэриІэр.

Котяков Антонрэ́ КІуэкІуэ́ Казбекрэ зэпкърахащ сабийхэм папщІэ яубзыхуа дэІэпыкъуныгъэр къызэгъэпэшынымкІэ хэкІыпІэхэр.

гъэр къызэгъэпэщынымкіз хэкіыпізхэр.
«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и ціыхухэм социальнэ дзіэпыкъуныгъэ етын» къэрал программэр гъэзэщіэным сом мелард 17,7-рэ, абыхэм ящыщу сом мелард 11-р - сабий зиіз унагъуэхэм защіэгъэкъуэным хухахащ. Республикэ бюджетым и дзіэпыкъуныгъэм къызэщіиубыдэнущ сабийуэ мини 116-м щіигъу зэрыс унагъуэу мин 83-рэ. Сабийхэм щіыналъэ, федеральнэ бюджетхэм къахэкіыу ират ахъшэм хагъэхъуащ республикэм ис ціыхур псэун папщіз нэхъ мащіэ дыдэу зыхуей ахъшэр къызэраіэтам, апхуэдэу ахъшэм и пщіэм зэрыкіэрыхункіз хъунум тещіыхьауэ. Социальнэ ахъшэр и зэманым икіи нэгъэсауэ зыхуэфащэхэм ират.

«Иужьрей илъэсхэм Урысейр хуокіуэ сабийхэр илъэс 17 ирикъуху адэ-анэм зэрадэіэпыкъуну щіыкіэр зэтегъэувэным. Апхуэдэ политикэм и фіыщіэкіэ дэ социальнэ зэпіэзэрытыныгъэр зэрытхъумам къыдэкіуэу, унагъуэхэм, абыхэм унагъащіэхэри яхэту, я псэукіэр едгъэфіэкіуэн тхузэфіэкіащ, экономикэ гугъуехьхэм, пандемием къыдата хэщіыныгъэхэм емылъытауэ», - къыхигъэщхьэхукіащ Кіуэкіуэ Казбек, зэіущіэм кърикіуахэм щытепсэлъыхыжым.

Полномочнэ ліыкіуэм иригъэкіуэкіа зэіущіэм хэтахэм УФ-м и Правительствэм льэіукіэ зыхуэгъэзапхъэу къалъытащ

Урысей Федерацэм и Президентым и полномочнэ ліыкіуэу Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым щыіз Чайкэ Юрий иджыблагъэ иригъэкіуэкіа зэіущіэр теухуауэ щытащ щіыналъэхэм индустриальнэ паркхэмрэ технопаркхэмрэ къыщызэрагъэпэщын папщіз зэрадэіэпыкъупхъэ хэкіыпіэхэм. Абы хэтащ КъБР-м и Іэтащхьэ Кіуэкіуэ Казбек.

ВИДЕОКОНФЕРЕНЦЫМ и Іэмалхэр къагъэсэбэпу къызэрагъэпэща зэlущ!эм хэтащ УФ-м экономикэ зыужьыныгъэмк!э и министрым и къуэдзэ Назаров Сергей, Кавказ.РФ зэгухьэныгъэм и генеральнэ директор ТІымыжь Хьэсэн, округым и щ!ыналъэхэм я унафэщ!хэр. Ахэр тепсэлъыхьащ езыхэм ирагъэк!уэк! лэжьыгъэм.

Округым и субъектхэм я Іэтащхьэхэм Президентым и полномочнэ ліыкіуэм лъэіукіэ зыхуагъэзауэ щытащ индустриальнэ (промышленнэ) паркхэр Кавказ Ищхъэрэм и щіыналъэхэм къыщызэгъэпэщыным текіуэдэну ахъшэм щыщ, нэхъ япэкіэ зэрыщытам хуэдэу, къэралым къыхилъхьэн папщіэ Правительствэм и пащхьэ жэрдэм къыщиіэтыну. Чайкэ Юрий УФ-м и Правительствэм и Унафэщі Мишустин Михаил лъэіукіэ зыхуигъэзащ «Экономикэ зыужьыныгъэмрэ инновацэ экономикэмрэ» Урысей Федерацэм и къэрал программям ипкъ иткіэ индустриальнэ (промышленнэ) паркхэр ящіын папщіэ субсидиехэр щыхухах зэхьэзэхуэм Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ округым и субъектхэр хэтынымкіэ щыіэ Іэмалхэм хэплъэну.

«УФ-м и Правительствэм и УнафэщІым къызэригъэувам тету, къэралым Экономикэ зыужьыныгъэмкІэ и министерствэм игъэхьэзыращ Кавказ.РФ акционер зэгухьэныгъэм инвестицэ проектхэр ахъшэкІэ къызэрызэригъэпэщыну, апхуэдэу зыхуэфащэ проектхэр къызэрыхихыну щІыкІэр. Абыхэм япкъ иткІэ хуабжыу зрагъэубгъуащ округым и субъектхэм индустриальнэ паркхэм я инфраструктурэр зэтрагъэувэнымкІэ яІэ Іэмалхэм», - къыхигъэщхьэхукІащ полномочнэ лІыкІуэм.

Зэіущіэм къыщыпсэлъахэм къыхалъхьащ яубзыхуа хэкіыпіэхэр тэмэму щіэгъэкъуэн къэщіынымкіз зэфіэгъэкіыпхъэу къалъытэхэр. Зэіущіэм и кізухым Чайкэ Юрий Урысейм и Правительствэмрэ Экономикэ зыужьыныгъэмкіз министерствэмрэ іуэхум зэреужьэрэкіам папщіз фіыщіз яхуищіащ икіи щіыналъэхэм я унафэщіхэр къыхуриджащ округым и субъектхэм я экономикэм зегъэужьыным хузунэтіауз апхуэдэ ізмалыщізхэр нэхъ жыджэру къагъэсэбэпыну.

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-ІуэхущІапІэ.

Дызэримыгугъауэ къыщіокі • ерыскъы

БалийІэрысэм и чэзур зэрикІрэ фІыуэ щіа пэтми, ди тыкуэн нэхъ инхэм ахэр иджыпсту къыщыщіэдзауэ гъэщтауэ къыщіалъхьэ. Пхъэщхьэмыщхьэхэм ятеухуауэ щіэныгъэліхэм ирагъэкіуэкі къэхутэныгъэхэм нэхъапэм ціыхур зыщымыгъуэза щіэ куэд къыхэхъуэу хуежьащ. Абыкіэ сэбэпышхуэ мэхъу иджырей технологие зызыужьахэм яіз зэфіэкіри.

ЗЭМАН ипэкіэ балийіэрысэр витаминхэмкіэ къулей пхъэщхьэмыщхьэхэм хабжэу щытакъым. Иджы къызэрыщіэкіымкіэ, витаминхэр ауэ къэгъэнауэ, абы и гъунэжщ лъынтхуэхэмрэ лъымкіэ сэбэпынагъ ин зиіэ минерал зэмыліэужьыгъуэхэр, органическэ кислотахэр. Апхуэдзу лъымрэ мы зэманым ціыху куэд зыгъэпіейтей холестеринымрэ дригъэкіуейркым, щхъухьыгъуэ зиіэ токсинхэр Іэпкълъэпкъым къыхеш, лъатэр фіыуэ егъэлажьэ, фошыгъу зэрыхэлъми емылъыму, ціыхум лы лей иригъэщіыркъым

ЕрыскъыхэкІым елэжь ІуэхущІапІэхэм ІэфІыкІэхэр, щІакхъуэхэкІхэр зэмыфэгъуу щраІэм деж балийІэрысэри къагъэсэбэп, ауэ фимыгугъэ ар езы балийм хуэдэу плъыжь-фІыцІафэу-удзыфэпсу зызэрехъуэкІ. Гу зэрылъыфтащи, и хъугъуэр щынэсым, абы зэуэ бзухэр йожэ, бжьэхэр йопщІ. ИтІанэ псом нэхърэ нэхъ гъэщІэгъуэнщ балийІэрысэ жыгхэр къымыгъагъэм деж зы гектарым хуэзэу бжьэхэм фоуэ килограмм 35 - 40 къызэрыпахыр. Хъуауэ жыгым пыт балий Іэрамэм и дахагъкІи сыт къыпэхъун...

ШЭРЭДЖ Дисэ.

Мы махуэхэм

Щэкlуэгъуэм и 12 *щэбэт*

- ◆Урысейм и ХъумапІэ банкым и лэжьакІуэм и махуэщ
- ◆Урысейм Шынагъуэншагъэр къызэгъэпэщынымкіэ и Іэщіагъэліым и ма-
- ◆Пневмонием (тхьэмбыл узым) ебэныным и дунейпсо махуэщ
- + Азербайджан Республикэм и Конституцэм и махуэщ
   + Эстонием щагъэлъап з адэхэм я ма-
- хуэр ◆ 1982 гъэм КПСС-м и ЦК-м и Секретарь нэхъыщхьэу хахащ Андропов
- Юрий. ◆1986 гъэм Москва къыщызэрагъэпэщащ СССР-м ЩэнхабзэмкІэ и фондыр (иджыпсту Урысейм ЩэнхабзэмкІэ и фондырщ). Абы и унафэщІу ягъэуват
- Лихачёв Дмитрий.

  Совет, урысей актрисэ, уэрэджы ак уэ, СССР-м и ц ыхубэ артисткэ Гурченкэ Людмилэ къызэралъхурэ илъэс 83-рэ ирокъу.
- ◆Иорданием щыщ къэрал, жылагъуэ лэжьакІуэ, философием и доктор, профессор, ЩІДАА-м и академик, томий хъу «Адыгэ тхыдэ щІэнгъуазэр» хьэрыпыбзэкІэ къыдэзыгъэкІа Бацэжь (Мамсыр) Мухьэмэд-Хъер и ныбжьыр илъэс 82-рэ ирокъу.
- ◆Къэрал къулыкъущІэ, УФ-м ухуэныгъэмрэ псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэмкІэ и министр **Мень Михаил** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.
- ◆Урысей биатлонист, дунейм щэнейрэ и чемпион хъуа, Олимп Джэгухэм жэз медаль къыщызыхьа **Чудов Максим** и ныбжьыр илъэс 36-рэ ирокъу.
- **◆ 1472 гъэм** Урысейм и гербыщ1эр щхьит1 зыф1эт бгъэр зытетыр къащташ
- **♦ 1917 гъэм** Петроград дэт ЩІымахуэ

уардэунэр Къэрал музейуэ къалъы-

◆Пианисткэ, КъБР-м щІыхь зиІэ и артисткэ Бэрсокъуэ Еленэ къыщалъхуа махуэщ

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкlэ, Налшык уэфlу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 5 - 12, жэщым градуси 4 щыхъунущ.

Щэкіуэгъуэм и 13 *тхьэмахуэ*

- ◆Урысей Федерацэм Къэрал щэхур хъумэнымкІэ и ІуэхущІапІэр къыщызэрагъэпэща махуэщ
- ээраг вэнэща махуэщ ✦Нэфхэм я дунейпсо махуэщ
- ◆ 1758 гъэм Москва къалэм и лъабжьэр щагъэтІылъащ Япэ медицинэ институтым (иджыпсту Сеченов И. М. и цІэр зэрихьэу Москва дэт медицинэ академиерщ).
- + 1918 гъэм Рязань къалэм къыщызэрагъэпэщащ хьэуа-десантыдзэхэм я унафэщІхэр щрагъэджэну училищэр.
- ◆Зэдзэкlакlуэ, радиожурналист Мэремкъул Ларисэ къыщалъхуа махуэщ. ◆Урысей биатлонисткэ, Олимп Джэгухэм я чемпионкэ, дунейпсо зэпеуэ куэдым щытекlуа Ахатовэ Альбинэ и ныбжьыр илъэс 46-рэ ирокъу.
- ◆1851 гъэм Москварэ Санкт-Петербургрэ зэпызыщІэ Николаевскэ (иджы Октябрьскэ) гъущІ гъуэгур ятащ
- ◆ 1921гъэм Москва къалэм къыщызэрагъэпэщащ Вахтангов Евгений и цІэр зезыхьэ къэрал театрыр
- ◆АР-м и ЦІыхубэ сурэтыщІ, Адыгэ Республикэм и гербыр зыщІа **Мерэтыкъуэ Долэт** илъэс 93-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкlэ, Налшык уэфlу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 7 - 13, жэщым градуси 5 щыхъунущ.

Щэкіуэгъуэм и 14 *блыщхьэ*

- Фошыгъу диабетым ебэныным и дунейпсо махуэщ
   Урысейм и социологхэм я махуэщ
- Урысейм и социологхэм я махуэщ ◆ 1851 гъэм Санкт-Петербург - Москва гъущІ гъуэгум цІыху къезышэкІ мафІэгу
- япэу ирикІуащ. ◆ 1936 гъэм Москва къыщызэрагъэпэщащ дунейм и щытыкІэнум кІэлъыплъ
- институт нэхъыщхьэр. ◆ 1956 гъэм КПСС-м и обкомым щытепсэлъыхьащ Къэбэрдейр Урысейм езым фІэфІу зэрыгухьэрэ илъэс 400 зэрырикъум зэрызыхуагъэхьэзыр щІыкІэм. Доклад зыщІар обкомым и секретарь Бэр-
- бэч Хьэтіутіэщ.
  ◆Тхакіуэ **Къашыргъэ Хьэпащіэ** къызэралъхурэ илъэси 102-рэ ирокъу.
- ⋆Къэрал, жылагъуэ лэжьакіуэ, УФ-м щэнхабзэмкіэ щіыхь зиіэ и лэжьакіуэ
   Ефэнды Джылахъстэн и ныбжьыр илъэс 98-рэ ирокъу.
- ◆Ухуакіуэ, Социалист Лэжьыгъэм и Ліыхъужь **Алмэ Алий** къызэралъхурэ илъэс 87-рэ ирокъу.
- Физико-математикэ щ!эныгъэхэмк!э доктор, КъБКъУ-м и профессор **Къэрмокъуз Ахьмэд** и ныбжьыр илъэс 75-рэ ирокъу.
- +УсакІуэ, «Адыгэ псалъэ» газетым и корреспондент **Гугъуэт Заремэ** къыщалъхуа махуэщ.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкlэ, Налшык уфауэ щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 5 - 10, жэщым градуси 2 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар **БАГЪЭТЫР Луизэ**щ.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Нэрылъагъу щытхъур щыбагъырыубщ.

• Ди ціыху ціэрыіуэхэр

Шорэ Туркан и вагъуз

Тырку кином, театрым я актрисэ цІэрыіуэ, адыгэ бзылъхугъэ екіу Шорэ Туркан и ныбжьыр щэкіуэгъўэм и 13-м илъэс 75-рэ ирокъу. Зи щіалэгъуэм дахэу щытар, сыт хуэдэ ныбжь нэсми, дахэу къонэж. И напэм телъ лэдэххэм нэхъри ягъэдахэу аращ илъэс блыщіым щіигъуа бзылъхугъэр. Хьэтіохъущыкъуей Ипщэ къуажэм зи адэшхуэм и адэр дэкіыу Тырку пащтыхьыгъуэм къыщыхута Шорэхэ я къуэм и унагъуэм къыщалъхуащ Туркан. Тыркум и гъуазджэ утыкум лъагапіэ щызыіэрызы гъэхьа ди лъэпкъэгъу цІыхубзым хуэтщІ пщіэр нэхъри зыгъэлъапіэр адыгэ лъэпкъызэрыхэкІар зэрыщымыгъупщэрщ, нэхъыщхьэжращи, ар зэримыбзыщІырщ.

3ЭЧИЙ лъагэ зыбгъэдэлъ цІыхубзыр Канны, Москва, США-м щекІуэкІ кинофестиваль инхэм хэтащ, абыхэм саугъэт лъапІэхэр къыщихьащ. Туркан и ныбжьэгъут артист ціэрыіуэхэу Кардинале Клаудиа, Лорен Софи, Ларионовэ Аллэ сымэ, нэгъуэщі куэди.

Тыркум къыщыдэкІ газетхэм, журналхэм, телевиденэм актрисэм мызэ-мытІэу щыжиlащ абы и лъабжьэр Кавказым къызэрыщежьэр, ар Къэбэрдейм зэрыщыщыр.

ЦІыхубэм я гум дыхьа, фІыуэ ялъэгъуа Шорэ Туркан икій режиссёр Іэзэщ. Абы ипхъу Ягъмури анэм и лъагъуэм ирикІуэжащ, жыджэру кинохэм щоджэгу. КъищынэмыщІауэ, Туркан и шыпхъу Назани актрисэ цІэрыІуэщ Ар фильм 20-м нэблагъэм

щыджэгуащ. Шорэ Туркан 1947 гъэм щэкІуэгъуэм и 13-м Истамбыл къыщалъхуащ. «Тырку кином и сулътlан» ціэ лъапіэр къыхуагъэфэщауэ, псоми къаціыхуу икіи пщіэшхуэ къыхуащіу апхуэдэщ ди лъэпкъэгъу бзылъхугъэр. Ар кином и дунейм щыхыхьар 1960 гъэращ, япэу зыхэтар «Къуажэм ф<u>І</u>ыуэ щыслъэгъуащ зы пщащэ» фильмращ. Туркан и япэ саугъэтыр – «Дыщэ Тіамыр» (Апельсин) 1964 гъэм Анталием щекіуэкіа фестивалым къыщратащ «ГъащІэ дыдж» фильмым щигъэзэщІа ролым шхьэкіэ, зи зэфіэкіыр нэхъ ин актрисэу къалъытэри. А саугъэт дыдэр 1968, 1987, 1994 гъэхэми къратащ, апхуэдэуи «ИгъащІэкІэ щІыхь зиІэну актрисэ» саугъэтыр 1996 гъэм къыхуагъэфэщащ. Къищынэмыщауэ, Адана щекіуэкіа «Дыщэ шылащхьэ фестивалми» 1973 гъэм ціэ лъапіэ къыщыфіащащ. Псори зэхэту къапщтэмэ, апхуэдэ сау-

гъэту 20-м щІигъу иІэщ абы. Гу лъытапхъэщ Шорэ Туркан бзылъхугъэм и дахагъэр, езым и щхьэр имыгъэпудын щхьэкіэ, щэнхабзэ гъащіэм хабзэфі куэд къызэрыщригъэщтам. Дуней псом щыціэрыіуэщ лэжьапіэ щыўвым абы и унафэщіхэм ядищіа зэгурыіўэныгъэр. Абы актрисэм щиукъуэдийрт зы фильм закъуэми узыгъэукІытэ теплъэгъуэхэм щыджэгуну арэзы зэрытемыхъуэр.

«Кином и фІыгъэкІэ наІуэ сщыхъуащ гъащІэм и мыхьэнэр. ГъащІэр фІыўэ слъэгъуаш. НэгъуэшІу жыпІэмэ. сызыхапІыкІар киноращ абы сырейуэ, сыкъыхуалъхуауэ къысщохъу.

Кином хилъхьа гъащіэ Іыхьэм, гуащіэм къыпэкІуа пщІэр псэууэ илъагъужыну зи насып къихьа цІыху насыпыфІэ мащІэхэм сащыщщ сэ. ЦІыхубэм фІыуэ сыкъалъэгъуащ,

щІыхь къысхуащІ. Сэ стеухуа тхыгъэ дахэхэр, тхылъ щхьэхуэхэр, диссертацэхэр, фильмхэр, къызата ціэ лъапіэхэр, къысхуауса усэхэр, уэрэдхэр, сэ стеухуауэ ирагъэкІуэкІа конференцхэр, пшыхьхэр, гъэлъэгъуэны гъэхэр, нэтынхэр, къызата саугъэтхэр, цІэ лъапІэхэр... СхузэфІэкІам, схуэфащэм нэхърэ куэдкіэ нэхъыбэщ щытхъуу къысхуагъэфэщар.

ПщІзуэ къысхуащіам, сыздынэса лъагапІэм, дауи, сригуфІащ, сригушхуащ, ауэ кином и пэжыр зэи сщыгъупщакъым. Сыт хуэдэ пщІэ, щІыхь къысхуагъэфэщами, ар къызыхэкІар кином и къарурщ. КинокІэ зэджэр абы хэт псори къызэщ озыубыдэ пкъыгъуэщ. А дахагъэ телъыджэхэр зи нэгу щІэкІа адрей си лэжьэгъу, си ныбжьэгъухэми хуэдэу, сэри а пкъыгъуэшхуэм зы Іыхьэу сыхэту аращ.

ГъащІэм фІы къысхуищІэри, кином и актрисэ сыхъуащ. Дунейм аргуэру зэ сыкъытехьэжын хуей хъуами, арат къыхэсхы-

Йну фІыщІэ пхузощІ, кино, ину фІыщІэ...» иритхащ Туркан езым теухуауэ къыдигъэк а тхылъым.

Уи натіэм къритхам уфіэкіынукъым жаіэ адыгэхэм. Аращ Туркан къыщыщ ари - актрисэ зэрыхъунур и натІэм иту къигъэщІат. А тхылъым гъэщіэгъуэну игу къыщегъэкіыж ар кином хуэзыша япэ лъэбакъуэхэр. Туркан и адэшхуэм деж щыІзу зы пщыхьэщхьэ пшапазахэуэгъуэу шхьэгъубжэм шыдэплъым, ціыхухэр зэрехьэхыу къелъагъу, адрей махуэ къызэрыгуэкІхэм емышхыу. Езыри абыхэм яхыхьэну, ахэр здэкlуэр зригъэщlэну хуей щхьэкlэ, и закъуэу яутlыпщыркъыми, гъунэгъухэм гъусэ захуещІ. «... Уэздыгъэ нэхушхуэхэм жэщыр махуэ дыгъэпс хуэдэу нэху къащІауэ зы утыкушхуэ дыхуозэ. ЯпэщІыкІэ си нэм къыфіэнэр зы ціыхубз дахэ гуэрым и нэкІурщ, мелыІыч напэщ, тхьэІухудщ. Нэхухэр телъалъзу зеплъыхь, уафэм доплъей. Адрейхэм иужькіэщ гу щалтыстэр, зопса-лъэхэр, зыгуэрурэ защі. Зищіысыр ктызгуры-Іуэщатэкъым абы щыгъуэ, ауэ кинофильм трахыу, а ціыхубз дахэри актрисэ ціэрыіуэ Нур Мухьтерэму къыщокі. Псори абы йожаліэри, и із щіздзауэ и сурэт къыіах. Сэри чэзум сыхоувэри, и сурэт къыіахох.

ЯфІэгъэщІэгъуэну абы еплъхэм сахэтщ. Кинофильмыр тезыххэм ящыщ гуэрхэр зэзэмызэ зыкъагъазэрэ къызэплъу, зым адрейм сригъэлъагъуу гу лъызотэ. Ящыщ зыр къызбгъэдохьэри, зыгуэрхэр къызжеlэ. СымыцІыху хамэм псэлъэгъу сыхуэхъуу сесакъыми, сопіейтей, къызжиіэхэр къызгуры-Іуащэркъым. Си гур си бгъэм къыдэлъэтын хуэдэу къоуэ, сыщтэ эщтаблэу сыщ опхъуэжри, си адэшхуэ-анэшхуэм я пэшым лъагэу щызэтелъ уэншэкухэм зыхызодзэри, гъуджэр сіыгъыу сызоплъыж, си щхьэцхэр зэхэзэрыхьауэ солъагъу. Гъуджэр зэм жыжьэу ІузогъэкІуэт, зэм гъунэгъу зыхузощІыж. Сызыхэта щтэІэщтаблагъэм къыхэкІыу, си нэкІудхьэхэр нэхэтальных къэхъуащ. Си набдзэхэм, си нэхэм, си Іупэхэм соплъри, сызэрыдахэр зыхэсщlэу, цlыхухэр къы-щlызэплъыр къызгурыlуэу щlызодзэ. А махуэм кинофильм щытрах утыкум жэрыжэк э сыкъижыжу сыкъыщІэпхъуэжа щхьэкІэ, зы илъэс фІэкіа дэмыкіыу сегупсыс хъуащ фильм техыпІэм сыкъыщыхута зэрыхъунум. Кином и къару щэхум ситхьэкъуауэ малъхъэдисым хуэдэу сызыщ ишэрт».

Илъэс 75-м нэса адыгэ актрисэм и цІэр ноби къраlуэ, пщІэуэ хуащІыр къызэрымыкіуэщ. Ціыху куэдым къахуихуэркъым ціыху ыбжьым и пјапъэ псори ропу кином ии гъэлъэгъуэфу. Туркан щ алэ дыдэу къыщ идзэри, кином щіалэгъуэ гъащіэр щрихьэкіаш, шіалэгъуалэм къахэлыдыкіыу яхэтрэ роль нэхъыщхьэр игъэзащІэу. Нэхъ балигъ къэхъуа нэужь, режиссёрхэм ролыщІэхэр къыхуагъэлъагъуэу палъэ дахэ дыдэ ирихьэкlащ. ЦІыху балигъ щыхъуми, бзылъхугъэ зэкіужу, зэпіэзэрыту хэтащ, итіанэ чэнджэщрэ ІущагъкІэ гуашэ ныбжым нэсри, пщІэрэ щхьэрэ иІэу гъуазджэ утыкум итащ. Иджыри дахэш, иджыри джэгуфынуш, ауэ режиссёр ІэщІагъэм зритауэ, иджы езым фильмхэр къегъэщІ.

Ди лъэпкъэгъу бзылъхугъэм и гъащ Іэри, и лэжьыгъэри кlыхьу екlуэкlыну, кином щиlа пщІэр мыкіуэщіу псэуну дохъуэхъу.

НЭШІЭПЫДЖЭ Замирэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм ЩэнхабзэмкІэ и министерствэр «ЦІыхубэ творчествэмрэ культпросвет лэжьыгъэмкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр методикэ центрым» и редактор нэхъыжь Гергоковэ Фатіимэт Мухьэмэд и пхъум хуогузавэ абы и анэ Гергоковэ Зайнаф Мухьэжыр и пхъур зэрыл ам къыхэк ыу.

ЗэрытегъэкІуакъым

«Спартак-Налшык» (Налшык) - «Алания-2» (Владикавказ) - 0:0. Налшык. «Спартак» стадион. Щэкlуэгъуэм и 9-м. ЦІыхуи 100 еплъащ.

Судьяхэр: Шафеев (Волгоград), Магомедов (Мэхъэчкъалэ), Городовой

(Ставрополь).
«Спартак-Налшык»: Сиукаев, Мэкъуауэ (Ольмезов, 46), Лелюкаев, Белоусов, Далиев, Ашуев (Ліуп, 75), Хьэшыр (Топурия, 67), Масленников, Жангуразов (Дэхъу, 75), Торосян, Хъутіэ.
«Алания-2»: Натабашвили, Губиев, Джаваев, Березов, Саумов, Дудаев,

Засеев (Павленкэ, 67), Шаршенбеков (Бязров, 81), Цогоев (Багаев, 87), Гогниев (Газзаев, 81), Дряев (Датиев, 67).

Дагъуэ къыхуащІащ: Мэкъуауэм, Ольмезовым, Шаршенбековым.

УРЫСЕЙ Федерацэм футболымк э и ет Іуанэ лигэм и Япэ гупым щек Іуэк І зэхьэзэхуэм и епщыкlубланэ джэгугъуэм хыхьэ зэlущlэхэр мы махуэхэм зэхэтащ. Абы хэту щэкlуэгъуэм и 9-м «Спартак-Налшыкым» къригъэблэгъащ Владикавказ и «Алание-2»-р.

Зэхьэзэхуэм и турнир таблицэм и кlэух увыпlэхэм ящыщ зым къыщызэтеувыІа, ди гъунэгъу щІыналъэм къикІа футбол командэмрэ хэгъэрейхэмрэ я зэпэщІэтыныгъэм и пэщІэдзэ дакъикъэхэр жыджэру ирагъэжьащ. Джэгум зэрыщ идзэу хьэщ эхэр «Спартак-Налшыкым» и гъуэм къебгъэрыкІуащ, арщхьэкІэ ди гъуащхьэтетым ахэр къызэтригъэувыІащ.

КъыкІэлъыкІуэ дакъикъэм контратакэ псынщІэ хэгъэрейхэм къызэрагъэпэщащ. Владикавказдэсхэм я штрафнойм щихьэм топыр къызыІэрыхьа ХъутІэр гъуащхьэхъумэхэм къапекІуэкІри, гъуащхьэтетым хуэзанщІэ хъуащ. Ар лъэщу зэуа топыр угловойм игъэкІуащ Натабашвили. Жангуразовым къыхита угловойм хуэфэщэн кізух ди щіалэхэм ирагъэгъўэтыфакъым.

«Спартак-Налшыкымрэ» «Алание-2»-мрэ иужьрейуэ зэдрагъэкlуэкlа зэlущlищым Къэбэрдей-Балъкъэрым и командэм топибгъу щыдигъэкlат, осетин командэр къызэрыхэжаныкlыфар зэ закъуэт. Мыгъэрей зэхьэзэхуэм хиубыдэу япэ къекlуэкlыгъуэм щыщу зэхьэрхуэрэгъухэр щызэхуэзам налшыкдэсхэр 4:0-у текlуауэ щытащ.

ЗэlущІэм и япэ Іыхьэм и ныкъуэр «Алание-2»-м нэхъыфІу иригъэкІуэкІауэ жыпіэ хъунущ. А махуэм фіы дыдэу зыкъигъэлъэгъуащ налшыкдэсхэм я гъуащхьэтетым. Сиукаевым къызэпиудащ Владикавказ къикla футболистхэм я ебгъэрыкІуэныгъэ шынагъуэ куэд. Зыбжанэрэ ди гъуэм къекіуэліащ икіи бжыгъэр къызэіуахыну Іэмалыфіхэр яіащ Гогниевымрэ Дудаевымрэ, арщхьэкІэ ди гъуащхьэтетым и Іззагъыр къигъэлъэгъуащ.

Загъэпсэхуну икІыным дакъикъэ зыбжанэ фІэкІа къэмынэжауэ «Спартак-Налшыкыр» гупышхуэу ипэкlэ кlуэтащ. Масленниковым къригъэжьа ебгъэрыкІуэныгъэм Хьэшырым къыпищащ, ауэ топым кІэлъеуэжын хуея Мэкъуауэр абы техуакъым.

Зэіущіэм и етіуанэ іыхьэри командэхэм джэгукіэ зэхуэдэкіэ ирагъэжьэжащ. 59-нэ дакъикъэр екlуэкlыу хьэщlэхэм я гъуащхьэхъумэхэм къапекІуэкІа Ашуевыр гъуащхьэтетым хуэзанщІэ хъуащ. Ар лъэщу зэуа топым «Алание-2»-м и гъуэм и тетым псэемыблэжу зыкъыпэщІидзэри, ар гъуэм дигъэкlакъым.

Зэман дэкІри, Сиукаевым и Іэзагъыр иджыри зэ къыщигъэлъэгъуэн щытыкІэ ихуащ. Ди штрафнойм къихьа Шаршенбаевыр Арсен хуэзанщІэу къэхутащ икІи лъэщу топым еуащ. Ди гъуащхьэтетым абы ерагъыу къригъэгъэзащ, иужькіэ къызыкіэлъеуэжари къищтэну хузэфіэкіащ.

Зэгъунэгъу командэхэр зэрытемыгъакІуэу зэрызэбгъэдэкІыжам къыхэкІыу дэтхэнэми очко зырыз къахэхъуэри, турнир таблицэм щаІыгъа увыпІэхэм къыщынэжащ.

АдэкІэ щыгъуазэ фыхуэтщІынщ иужьу зэхэта адрей зэlущІэхэм къарикІуа бжыгъэхэм: «ЕсэнтІыгу» (ЕсэнтІыгу) – «Легион» (Мэхъэчкъалэ) – 0:7, «Биолог-Новокубанск» (Прогресс) - «Мэшыкъуэ КМВ» (Псыхуабэ) – 3:0, «Форте» (Таганрог) - «Дружба» (Мейкъуапэ) – 2:1, СКА (Дон Іус Ростов) -«Динамо» (Ставрополь) - 1:1, «Чайка» (Песчанокопскэ) – «Черноморец» (Новороссийск) – 1:2, «Ротор» (Волгоград) - «Кубань Холдинг» - 1:0. 2022 гъэм и иужьрей джэгугъуэм хыхьэ зэlущlэр «Спартак-Налшыкым»

Мейкъуапэ щригъэкІуэкІынущ. ЩэкІуэгъуэм и 13-м ди щІалэхэр ІущІэнущ «Дружба»-м.

ЖЫЛАСЭ Замир Сурэтыр Уэлджыр Артур трихащ.

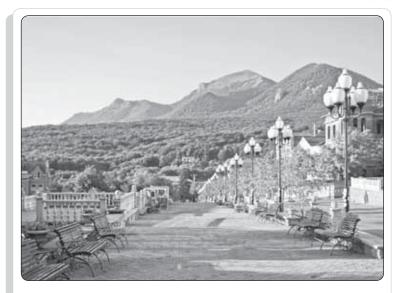
Урысей Федерацэм футболымкіэ и етіуанэ лигэм и Япэ гупым зэхьэзэхуэр зэрыщек Гуэк Гыр

Команд	эхэр Дж.	Къ.	3.	ΦΙ.	T.	Ο.
1. «Черноморец» 2. «Чайка» 3. «Ротор» 4. «Биолог-Ново 5. «Форте» 6. «Кубань Холді 7. «Спартак-Налі 8. СКА 9. «Дружба» 10. «Динамо» Ст. 11. «Пегион» 12. «Мэшыкъуэ-КМ 13. «Алания-2» 14. «ЕсэнтІыгу»	17 17 кубанск» 17 17 инг» 17 шык» 17 17 17	13 12 10 9 7 9 7 5 5 3 3 2 1	334571563844552	1 2 3 3 3 7 5 6 9 6 10 10 10 14	40-12 26-5 35-16 26-15 27-17 24-22 30-22 15-20 20-24 18-25 21-30 16-30 14-36 5-43	42 39 34 32 28 28 26 21 18 17 13 13 11 5

хъуэпсакъым

ЛІыхъужь хъуну зэи щіэ-ъуэпсакъым Махъсымэ.

ХьэтІохъущокъуэ Исмэхьил я гъуазэу

Урысхэм «Железная» зыфіаща бгым пэгъунэгъу псы хущхъуэхэм я гугъу урысхэм япэу яхуэзыщіар нэ дохутыр ціэрыіуэ Гааз Фридрихщ. Езым и пэ абыхэм ятетхыхьа Паллас Пётр зытепсэлъыхьа псыхэр къилъыхъузу, офицерхэми дохутырхэми япкърыупщі ыхьыурэ къекіуэкіащ Гааз зыкъомрэ. Щэнейрэ Шотландием къикіа чыристан духьэшыхэм я псэупіэ Каррас къыщежьзурэ, Бещто лъэныкъуэкІэ щылъыхъуащ, ауэ игъуэтакъым.

«ПСЫ хущхъуэхэр япэу къэзыгъуэтар Гаазщ» псалъэухам мащІзу ди дыхьэшхын къегъакІуэ, пэжым фыхуеймэ. Ар ещхьщ «Колумб Америкэр къызэТуихащ» жыхуаТэм. Америкэр абдежым щымытамэ, Колумби абы кіуэнтэкъым, пэжкъэ? Апхуэдэ дыдэу, кавказ псы хущхъуэхэр Гааз дунейм къытехьэн ипэкІи щІыналъэм щыІащ. Индеецхэм Америкэр сытыт къыщ алъыхъуэнур? Гаази зи хъыбар и тхьэк умэм иІуа псы хущхъуэхэм ящІэупщІэрэ пэт, урысыдзэм хэт ХьэтІохъущокъуэ Исмэхьил хуэзэри, гъусэрэ гъуазэрэ къритащ. Абы иужькІэщ Гааз, Колумб ещхьу, «псы хущхъуэхэр къыщызэlуихар». Апхуэдэ дыдэу, Хьэшыр Чылар и гъуса генерал Эммануэли «Іуащхьэмахуэр къызэlуихащ» хужыпіэфынущ. Урысыбзэм и географ псалъалъэм щізуэ къыхэува щіыпіэм, бгым, псыежэхым я цізхэр тхылъхэм иратхэным щхьэусыгъуэ хуэхъуа ІэщІагъэлІхэрщ иужькіэ «къызэіухакіуэ» зыфіащыжар. Аращи, Гааз фіыщіэ

щІыхуэтщІыр абы зэрытетхыхыжаращ, нэгъуэщІкъым. «Геттинген щыщ си ныбжьэгъу профессор Блуменмах (Блуменбах Иоганн (1752-1840) - нэмыцэ анатомщ, медицинэмкіэ профессорщ, Гааз щеджа Геттинген университетым щылэжьащ. Блуменбахщ ціыху ціыкіур Кавказым къыщыхъуауэ теорие утыку къизыхьар, цІыху хужьым «кавказ расэ» фіэзыщар) зи гугъу къысхуищіа Георгиевск, шэрджэсхэм я щІыналъэм, сыщыІащ», - щетх Гааз 1811 гъэм Мэзкуу франджыбзэкІэ къыщыдигъэкІа «Александр и псы хущхъуэхэм сызэрыкІуар» тхылъым. - Абы и гугъэкІыжхэм мы щіыпіэхэм срагъэхъуапсэрт икіи сыщагъэшынэрт. Уэсым щІигъэна къурш сатырым ущриплъэкІэ, щхьэхуимыту пщІэ яхубощІ абыхэм. Дунейр зэрыуэфІ зэпытым щІым и нэгъуэщІ кlaпэ укъыщыхутауэ къыпщегъэхъу. Куэд щауэ слъагъуну сызыща уэтс псы хущхъуэхэм япэгъунэгъу сыхъуащ. Александровск сыщы зи ціз къэзакъ гуэрым къызжиlауэ щытат ахэр Къэбэрдейм, Константиногорск *(иджы - Псыхуабэ)* деж зэрыщыіэр. Паллас и закъуэщ Къэбэрдейм и псы хущхъуэхэм я гугъу къытхуэзыщ ар. Абы лъандэрэ илъэс 17 дэк ащ. Ауэ Гюльденштедт и нэкіэ илъэгъуащ мы псыхэр уз куэдым зэрахуэщхьэпэр. Кавказым нэхъ узыхуэсакъыпхъэу ис шэрджэсхэм яіэщіэкіуэдэн шынагъуэ зэрыщыіэм хуэдэу, къунакъ жыхуаlэ бысымхэр къагъуэтурэ, тыгъэ гуэрхэр абыхэм къыхузэдащтэурэ, загъэхъужыну кlуэн хьэлыр иджыри цІыхухэм зыханакъым».

1810 гъэм дохутырыр Лермонтов и «Измаил-бей» поэмэмкіэ тціыху Хьэтіохъущокъуэ Исмэхьил хуэзащ. Езы Гааз ар мыпхуэлэу къејуэтэж:

«Псори зытепсэлъыхь, ауэ зыми имылъэгъуа а псы хущхъуэхэр къэзгъуэтыным гугъэ хэсхыжат. Пщым *(Хьэ-тюхъущокъуэ Исмэхьил - Ч. М.)* и щІыхуэшхуэ къыстехуащ икІи хэт а псы хущхъуэхэр къигъэщхьэпэми, ардыдэр зыхищІапхъэщ, абы гъуси къысхуигъуэту езы гъуэгуанэри къызэрызигъэхъуліам папщіэ. Псынэр Іуащхьэ лъахъшэ ціыкіум деж къыщыщіэжырт. Псыр къабзабзэщ, узэпхроплъ, мэи фэи иlэкъым, жьэ кlуэцlми лъатэм дежкlи гуакІуэщ, мащІэу шыугъэщ, гъущІ зыхэлъ псы псоми ещхьу, lур мащізу егъэгъущі».

Гааз псынэм «Константиновский» фіища щхьэкіэ, ціэр абы кіэрыпщіакъым. Зыкъомрэ «Псынэ щхьэхынэкіэ» еджахэщ. Итlанэ езы псынэми бгыми «Железный/ая» фlащащ. Абы и щхьэусыгъуэр псыр плъыжь улъияифэу зэрыщытырт.

1823 гъэм а бгы дыдэм и лъапэм деж профессор Нелюбин А. П. иджыри псынибл къыщигъуэтауэ щытащ. Иджыпстуи Железнэ бгым и лъапэм деж щылъ псы хущхъуэ къыщІэжыпІитІым Нелюбиным и цІэр зэрахьэ. 1964 гъэм Лермонтовыр илъэси 150-рэ щрикъум епха дауэдапщэхэр щекіуэкіым, япэ псынэм усакіуэм и ціэр фіащауэ шыташ.

КЪУДЕЙ Іэминэ.

И гъунэр ещіэж. Ауэ зи пэ лъы ивэжауэ дэтхэми ящыщкъым. ФІыуэ къэзылъагъу ціыхуфіхэр пщіэ къыхуэзымыщі фыгъуэнэдхэм нэхърэ щынэхъыбэкІэ, зы адыгэлі ирокъу. Сыт къыщіамылъагъуныр? Ефэкъым, дыгъуэкъым, зауэкъым, и Іэр шияуэ дэткъым, фыз иригъэкІыжакъым, къэзылъхуари къилъхуари епіыж. И унэр лъагэщ, и пщіан-тіэр хуитщ, и быныр гъэсащ, и телефоныр зарядкэм пылъщ. Зыгуэр дэбгъуэну уигу къэкіыххэркъым абы, укъыфіэмыіуэхукіи уи жагъуэ хъунукъым, апхуэдизкіэ ищіэн и куэдщи. И хьэлращи, уи щхьэ узэрыхуэупсэнщ. Бзаджэкъым икІи акъылыншэкъым, щхьэхынэкъым икІи хабзэншэкъым. ЦІыхуфІ?

Узэреплъщ. Ауэ икІи цІыху Іейкъым. Губзыгъэ? Уей, мы-

делэ. Псэ къабзэ, еджа, хэгъуэза, нэплъыса? Хьэуэ, хьэуэ, хьэуэ, хьэуэ.

сымэ хуэдэхэм я щытхъур.

Мыпхуэдизу дызыкіуэцій-мыгъэтіыхьу иджыри илъэс

ІзджэкІэ псэуфынут ар, гу

зылъыдигъэтэн нэрыгъым

ІэщІэмызэрыхьамэ.

хъарзынэщ -

ЦІыху

аращ Махъ-

МОДЭРАКЪЭ унэм хуиту ущІэзымыгъэсыр? Зэгуэрым Махъсымэ и тхьэкІумэм йоцырхъэ набжэхэр къызэрырахьэжьэжар. Езым щыцІыкІум и адэшхуэм иригъэщат набжэ хукіэ. Иджы ахъшэр здахьын здамыгъуэтыжым, «пащэнхабзэр къыдогъэщіэрэщіэж» жаіэри, яшэри къэзышэри, уеблэмэ кхъэм яхьри набжэм телъын е тесын хуейуэ кіуэцірагъэкіащ зы-Апхуэдэу ямыщІамэ, адыгэхэр хэкІуэдэжынут.

Ауэрэ бжыхьхэри набжэм хуокlуэж, кlуэ, тlэкlу унэлъащІэ лэчкІэ телыхыжауэ. Къуажэр зи кІыхьагъым Махъсымэ фІэкІаи набжэ зыхуф дэскъым.

КъэкІухьыкІэ зэзгъэщІатэкъым сэ, мэзым дадэ и гъусэу сыкlуэурэ набжэ схун щыщlэдзам, - Махъсымэ и псэлъэкІэми зихъуэжащ.

- Жыгей къудамэхэр минкІэ нэхъыфІщ пхъэхуейм нэхърэ, и джанэ пщампіэм elyсэурэ, тіэкіуи зэпсалъэм хупыгуфіыкіыурэ ирешажьэ Іэп-щіэлъапщіэм. - Ауэ сэ сфіэфыр дзэлращ. Бжыхыым и гугъу умыщІ, дзэлым къыхэщІыкІа гущэм ирапіыкіар ціыхушхуэ мыхъункІэ Іэмал ์ иІэ́къы́м жаІэу щытащ ди нэхъыжьхэм.

Жьы сохъу жиІэу гузэвэн щыщІидзэ дыдэм, набжэ хуным цІэрыІуэ ищІа Махъсымэ иджы и бынхэри, гъунэгъухэри, хьэблэ дыдэри нэхъ къыфіэліыкі хъуат. Сыт щіэиджыр? И анэм и ныбэ щилъым,

Набжэрыху

пщІыхьэпІэ илъэгъуауэ щыташ. «Уэ зы шІалэ къэплъхунущи, абы нэхърэ нэхъ цІыхушхуэ ди къуажэм къыдэкІынукъым», - жиІэри зыгуэрым къыжриІат, езыр дунейм къытехьэным мазиті фіэкіа имыіэжу. Иужькіэ Іэзэм дежи кІуати, ардыдэр нэгъуэщІ псалъэкІэ зэхригъэхащ: «Уи къуэхэм я зыр пхъэкІэ ІэкІуэлъакІуэ хъунущ».

И сомит зэрызэуlуу къызымехжышеф ящыщкъым Зэрыщ алэжьщ. Махъсымэ. ЗэрыхущІэмыхьэращ уи нэм къыщІиІур. Къыпхуэлэжьыну ахъшэр мафІэгум ешхьу блож, гургургур и махуэщ. Зэ закъуэ зибдзэну ухунэмысмэ, уэ пхуэдэхэм игъащІэкІи уалъэ-шІыхьэжынукъым. МахъсыщІ́ыхьэжынукъым. ми жьы дэхупІэ зримытыжу набжэхэр ирехуэкІ. И гурыфІ къикімэ, лъагэу, екіуу, захуэу яхуещІ бжыхьхэр. фэншэхэр, мыдахэхэр, пшэдей къзузжынухэр нэхъыбэщ. СыттІэ абы щхьэкІэ? Ящэху!

Къэрабгъэщ Махъсымэ. бжыхьхэр зэрыкъуаншэбыншэм зыгуэрым гу лъитэу къыхуидзыжынкІэ шынэ зэпытщ. Сегъасэ къыжезыІэхэри зытригъэхьэркъым. «Апхуэдэ зэман сиlамэ...». Быдэ е дащІэмыхъури арагъэнщ. ЩІэ псоми щощтэ. «Пщэдей дыгъэр уэгум къехынурэ уи пщанттэм къыдыхьэнущ», къыжраІэмэ, гужьеинурэ дэжынущ е куэбжэр игъэбыдэнущ. И насып ущари нэхъ чэнж дохъу зэрыцыфырыхум. И щхьэгъусэр зэкlужщ, къы-пэмыпсэлъэжу зрегъэшхыдэ, «ахъшэ къызэт» куэдрэ къыжриІэркъым, уеблэмэ езым къыщеІущэкІи къыхуохуэ. И лІыр Махъсымэу щымыта-мэ, хэт ищІэрэ, ар хьэршым фи нэмыс нэхъ лъагэ ухъу, лъэтэнт, артисту джэгунт е

къафэм хыхьэнти, Іэ кІуэцІым иж щиху лантІэу зигъэзэнт. Игу хэщІыркъым Махъсымэ и гуащэм, ауэ и бгъэр къызэгуичуи хэхъуэркъым. Сэ сызифызыр Махъсымэщи, зэи Компот и гуашэми, ПсыІэфІ и щабэми ещхь сыхъунукъым, жыхуиІзу, хадэм йопэщэщыхь, телефонкіэ триха сурэтхэр Іуплъапіэм кърелъхьэ. Езым игу нэмыс насыпым адрейхэр иригъэхъуапсэурэ, чэмыр щхьэщекІэж.

Къуаншэ щІэскъым Махъсымэ и унэ дахэшхуэм. ХущІыхьи! Зыхуей зымыщІэжи! Бэлэрыгъыу лей зытезы-гъэхьи! Зэшу къалъагъу хъунукъыми, псори нэжэгужэу щіэсщ, щіэтщ, щіэлъщ. Езы Махъсыми и сомым и кlапэр апхуэдизу гъунэгъуу щымытагупсысэн щІидзэжымэ, нурэ, хъуэжын хуейр къищІэнут. АрщхьэкІэ, мес, набжэр Іузышыну машинэшхуэр къэсащи, абы къыщІэкІыну ахъшэр зыІэщІэбгъэкІмэ, упсэуху уи щхьэр фІзбудыжу упсэунущ. Сыт Махъсымэ зыхуейр?

Зыри. ИІэр здихьынур ищІарэт! Сыт-тІэ мыхъур? Псори мэхъу. Бжыхьэр мыгъатхэу, щІыІэр мыхуабэу, щіылъэр мыуафэу аркъудейщ. Сыт уи пэж, Ма-хъсымэ? Езы гъащіэр си пэжщ! УпщІэ гугъухэм зыщІебгъэукіын щыіэкъым. Уошхэ, уолажьэ, уош, зыбогъэпсэху, уожей. Ахъшэ къыуат. Абыкіэ ІэфІ гуэр къыбощэхури, аргуэру уошхэ, уолажьэ, уош, зыбогъэпсэху, уожей. мэгъагъэ. ГъащІэр Жыгхэр Уоліэ, ущіалъхьэж. Хьэдэїус пхуащІри, къэнахэр аргуэру машхэ, мэлажьэ, йош, загъэпсэху, мэжей.

ЧЭРИМ Марианнэ.

Еджэным кІасэ иІэкъым (

«Тхылъхэм я дуней» («Книжная среда») тыкуэным мызэ-мытізу и гугъу фхуэтщіащ ди щізджыкіакіуэхэм. Илъэситі-щы ипэкіз блогер КІуэкІуэ Мурат къызэригъэпэща тыкуэн цІыкІум зиубгъум-зиубгъуурэ, щІэныгъэр зи щІасэ щІалэгъуалэм я хэщіапіэ хъупащ.

МУРАТ и Іуэху зехьэкІэм гъэщІэгъуэну хэлъыр, зы лъэныкъуэкІэ, езым и адыгагъэм нэм зыкъыщіидзэу, зэрыщіалэ гъэсарщ. Абы укъыфіэкімэ, щіэмрэ щіэщыгъуэмрэ и гур апхуэдизкіэ яхузэ-Іухащи, езыри нэхъыфІхэм ядоплъей, щапхъэ лъыхъуэ нэхъыщІэхэри егъэгушхуэ. Тыкуэным къекІуалІэхэр нэхъыбэ, я лэжьыгъэри нэхъ куу зэрыхъим къыхэкІкІэ, иджыблагъэ «Тхылъхэм я дунейм» и хэщІапІэр ихъуэжащ. Ар иджы университетым, зи щіалэгъуэхэм я зэблэкіыпіэм пэгъунэгъущ, Яхэгуауэм и уэрамым тет 157-нэ унэм хэтщ. Иджы абы тхылъ къэзыщэхунухэр екlyалІэ къудейкъым - зэгурыІуауэ псори зы тхылъ

йоджэри, тыкуэным къыщызэрагъэпэщ пшыхьым абы щытопсэлъыхыж. Япэу тыкуэныщІэм щрагьэкІуэкІа зэхуэсыр теухуат инджылыз тхакІуэ Моэм Сомерсет и «Мазэмрэ апэсымрэ» романым.

«Налшык дежкІэ мыр Іуэху гъуэзэджэщ, - етх «1 КБР-м - тхылъ нэхъыбэ» телеграм каналыр зыгъэлажьэ журналист Дол Марьянэ. - ГъэщІэгъуэныр мы Іуэхур университетми, библиотекэми, школми я жэрдэму щымыту, езы цІыхухэм я зэманыр апхуэдэ щіыкіэкіэ ягъэкіуэну нэхъ къащтэу къызэрыхахарщ»

Тхылъ тыкуэным ди нэфІ щІыщыхуа щхьэусыгъуэхэм язщ абы тхылъдэлъхьэхэм тратхэ хъуну тхыгъэхэмкіэ зэпечэ зэрышекічэкіари. «Еджэным кlасэ иlэкъым» псалъэжьыр абы щытекlуахэм язщи, иджы фэм къыхэщІыкІа тхылъдэлъхьэхэм тету ящэ. Лэжьэн зэрыщ идзэрэ тыкуэным и тхылъхэр уи унэ ущІэсыжуи къэпщэху мэхъу, а махуэ дыдэми къыпхуашэж.

БЭРЫЩІЭ Іэсхьэд.

Дуней шэрхъым къыхэлыдык псэ закъуэ...

ущіэдэіумэ, къэкіуэнур къыббгъэдэтІысхьэнурэ уи гъэсэпэтхыдэхэм щіэдэіунущ, жи шэшэн псалъэжь щагъуэм. ЦІыхум ІэщІэкІа и щыуагъэхэм, хузэхуэмыгъэхъуа Іуэхугъуэхэм, и Іэ имылъу гъащІэм къыхуихьа лъэпощхьэпохэм дерс къыхихыфыныр гъэсэныгъэми ціыхугъэми я зы пкъощіэсэщ, Къэгъэщіакіуэм къигъэува хьэкъхэр зэригъэзащІэми и шэсыпіэщ. Сыт къэмыхъуми, ціыхур зэрыпсэун, зэрызиужьын, зэрефіэкіуэн хуей гупсысэр Іэщіэзымыгъэкіыр псэуныгъэм къыхуихь зэпымыуж гугъа-піэхэрщ. Хамэщі къыщыхута адыгэ минищэхэр нобэм къэзыхьэсар егъэзыгъэкІэ ирагъэбгына жьэгум и маф эр зэхэмыкІыжыным зэрыхуэсакъарщ, жьым къемыхъуліар щіэм ирагъэгъуэтын щхьэкІэ мыужьыхыж хъуэпсапіэхэр зэіуащэу къызэрекіуэкіарщ. Хэти иущэхуакъым ар, ину жиlащ, нахуэу къилъыхъуащ, хэти псалъэкІэ къыхудэшеякъым, хъуапсэм и лъагъуэр щэхуу къихутэурэ екіуэкіащ. Ауэ щыіэт зыми емыщхь гъуэгу, и кіуэрабгъухэр загъуэрэ лъагъуэбэу зэхэдэхыпіэ-еуэкіыпіэхэр имымащізу. Апхуэдэ гъуэгущ натіз хуэхъуар хамэщі жылэшхуэм дыгъэў къахукъуэкlауэ къалъыта, тырку литературэр лъагап і эзыша адыгэ щылъху Хьэткъуэ Умар (Omer Seyfettin).

ХЬЭТКЪУЭ Умар и цІэр зэхэзымыха Тыркум щыпсэу ди лъэпкъэгъухэм яхэткъым. ТхакІуэм и щІэиныр тырку литературэм и мызакъуэу, дунейпсо гупсысэ къэгъэщІыгъэхэм я фІыпІэу къалъытэ, лъэпкъыбэ литературэ классикэм и Іыхьэу ябж. Тыркум зы еджапІи иткъым абы и тхыгъэр щамыдж, тырку цІыху нэс гъэсэнымкІэ ахэр щызрамыгъащІэ. ЦІыхугъэм и щапхъэ дахэхэр зэрылъапІэныгъэр фІыуэ къыбгурызыгъаlуэ, щыІэныгъэм къыхэкІ зэІумыбзхэр цІыхугъэкІэ зэрыпхузэфІэхынур зэхозыгъащІэ, псэ зыlут дэтхэнэми гупсысэкІэрэ лъагъукІэрэ зэриІэр, ер тепщэ хъумэ, унэхъупІэм узэрыришэр, фіыр и щіыіу къэхъумэ, зэгурыlуэ къызэрыхэкlыр, гушыlэм ІэштІымыр и Іэпэгъуу, дахагъэм нэджэгуджагъэри и къэфэгъуу зэрыщытыр бээ дахащэкіэ къе-Іуатэ, уи фІэщ мыхъункІэ икІи къыумыщтэнкІэ Іэмал имыІэу гуимыхуж хъыбаркІэ зэкІэлъегъакІуэ абы. Ауэ, хьэлэмэтращи, Хьэткъуэм и тхыгъэхэм апхуэдиз фІагъыр зыбгъэдилъхьэр тыркухэрщ. Гупсысэм къыщымыувыІэу, апхуэдэ Іуэху бгъэдыхьэкіэр зэрызахуэм шэч къытримыхьэжу Іэджэ жэрдэми къыхилъхьэгъакъым Хьэткъуэм... Абы и ІэдакъэщІэкІхэр апхуэдизкіэ тырку гупсысэкіэр гъащіэм хэзыпщэ гъуэгу хъуащи, ар абы и джакіуэу фіэкіа къыщыпщымыхъу къыхокІ. Арагъэнущ малъхъэдисым хуэдэу узыІэпызышэ псалъэ зэгъэпэщахэр къызыб-щыпсэу ди лъэпкъэгъухэр хуэщІыІэтыІэщ жумыІэми, къащтащэу щІыщымытыр.

Хьэткъуэр и гъащІэ мащІэм зыхуэлэжьам цІыхур щхьэлым хуэдэу зэрихьэжыр иужькІэ къыгурыІуэжами, хьэкъыр зыт - тхакІуэ зэхэщІыкІ зиІэр зытет дунейм увыІэпІэ къыщилъыхъуэрт. Мыбдеж Хьэткъуэм и тхыгъэхэм языхэзым ліыхъужь хуищіа Ефрузбей Іурилъхьа и псалъэхэр уигу къэмыкІыжынкІэ Іэмал иІэкъым: «ЦІыхухэм хуитыныгъэ щагъуэтым деж зэхуэдэ мэхъу. Зэхуэдэхэр зэкъуэшщ. Динри лъэпкъыціэри мэкіуэдыж. Псори щхьэхуитщ! Фи бзэ зэтемыхуэмэ, эсперантэ зэвгъащІэ. Фызэгухьэ. ФІыуэ фызэрылъагъу. Дэ псоми ди лъэпкъри ди динри зыщ - ар ЩІы хъурейм ціыхуу тетырщ... ИІэт, ІэплІэ зэхуэфщіыт! Диныр, лъэпкъыгъэр хьэкІэкхъуэкІэхэм-

рэ цІыхулышххэмрэ къахуэвгъанэ...» ГурыІуэгъуэщ, тхакІуэр зэрыгуитІщхьитІыр, зэхэмыхьэзэмыунтІэІухэр къызэрыхэкІыр, Ізджа гупсыси зэрызэригъэзахуэр. И ліыхъужьым и псалъэхэм фіы къызэрыхэмыкІынур и лъэпкъзгъухэм къарегъэіуатэ икіи дарегъащтэ: «Зи лъэпкъ зымыдэжыр цыджаным нэхърэ нэхъ Іейщ!» маіз Ефруз-бей къызыхуриджэр зэхэзых адыгэхэм. Жаіэри, адэкіэ макіуэ...

Мы пычыгъуэм зи гугъу щищТ адыгэхэм жылэкІуэдыр зэращІэкІрэ куэд щІатэкъым, къаридза уГэгъэри мыкГыжауэ иджыри ятелът. Абы фІыуэ щыгъуазэт тхыгъэр зи Іэдакъэ къыщІэкІари, а гурыгъузыр зыхимыщІэныр Іэмал зимыІэт. Уеблэмэ езыр апхуэдэ унагъуэт къызыхэкІар. Тын**т**щІагъуэ яlакъым адыгэхэм Хэкур ябгына нэужьи. Тыркум щекіуэкіа зэхъуэкіыныгъэхэр зэрыщхьэл мывэр фІыуэ къагурыІуат: абы узэхихьэжэнут, армырмэ, абыкІэ ухьэжэн хуейуэ арат. Зы лъэныкъуэ гуэр умыубыдынкіэ Іэмал имыіэу лъэхъэнэ бзаджэт цІыхур зыхэпсэукІыр. Мис апхуэдэ гъуэгу зэхэкІыпІэм адыгэр нэсауэ, зэныкъуэкъум, зэгурымы уэм ип ыт ырт. Мис а гъуэгу зэхэкІыпІэрат Хьэткъуэри

Щалэми, адыгэхэм псэупіэ яхуэхъуа щІыналъэм къыщекІуэкІхэм хуэнабдзэгубдзаплъэ тхакІуэм къыгурыІуэрт абыхэм зэрызащумыдзеифынур, зэрызащумыгъэпщкІуфынур. Абы и щхьэм зэи икlакъым егъэзыпіэ яхуэхъуа щІыпІэм и къэкІуэнур зыхуэдэ хъунур, а пщэдейрей махуэм езыр зыщыщ лъэпкъыр зэрыхэувэну щІыкІэми емыгупсысу щІагъуэ дихакъым. ДунеищІэ къэунэхум и лъэныкъуэр иубыдащ щіалэщіэм. И фіэщ хъуат къызыхэхуа лъэпкъым ахэр къихъумэну, гъащІэм и архъуанэм иримыгъэхьэу пшапэјудз хуэхъуну. И тхыгъэхэм ящыщ зым Хьэткъуэм щетх: «ДызыщІэс унэр ебащ. Абы и щІэгъэкъуэныр дэнэ къитхыну е щІэ гъзувын хуейуэ ара?» - жеlэри. Гууз зиlэм а псалъэр зыпэджэжын къызэригъуэтынум шэч хэлъкъым, ауэ ар и хэкужь, и жьэгужь зэрыхуэгъэзам пцІы хэлъкъым. Абы и щыхьэт наІуэщ «Бгынэжа унэ» усэм

щыщ мы пычыгъуэ дахэр: «Бгынэжа унэр хъункъым увыІэпІэ!» -Си гъуэгугъэлъагъуэр ткІийуэ къысхуоплъэкі Зэгуэр мы абгъуэр щытыгъат псэупізу Иджы пабжьалъэр шылъэм иретІыкІ. СимыІэж жьэгум узу сиубыдащи «Ар сыткІэ къэзлэжьат? сызоупщіыж, Дэнкіэ сунэтіми, гуауэр щыетащи»... «Уахътым ухуокІуэ!» -

жэуап къызетыж. «Ар гъащ!эм пхрык! псоми я лъэс лъагъуэщ!» - Іущащэу сщхьэщолъэт жьынду абрагъуэ.

Блэкlам зыкъызэрыхэпlэтыкl хъуну щІыкlэхэми ярипх хъуапсэ инхэрщ абы и гупсысэхэм мылэПсалъэ тельэщІахэр зи жагъуэ, къетхэкІ кІыхьым зыщызыдзей Хьэткъуэр, зэрыжыт ащи, щ эм и лъыхъуакІуэт. Ар хуейт цІыхур зэрыщыту зы къупхъэм изыгъэк!, динкіи, бзэкіи, щэнхабзэкіи псори зэдыщІэкІыу уэсмэну щытын хуейуэ къэзылъытэ политикэ мыхъумыщІэр кІуэдыну, щІэхъуэпсырт хэгъэгур зей тырку лъэпкъым зыкъыщиІэткІэ, абы ис лъэпкъ цІыкІухэми зыдаужьыну. Хьэткъуэм и зы публицистикэ тхыгъэ гуэрым ущрохьэл э мыпхуэдэ гупсысэм: «ДэшхуипщІыр кхъужьийрэ мыІэрысибгъукІэ зэрыпхуэмыгъэбэгъуэнум ещхьу, лъэпкъ зырыз къыхэк ахэри зы лъэпкъ пхуэщІынукъым». КъэралыгъуэщІэ зыухуэхэм Хьэткъуэр гъунэгъу яхуэзыщ ар а гупсысэрами, Уэсмэн пащтыхыыгъуэм зэрихьа политикэм нэхърэ «тыркущІэхэр» зиужь ихьар нэхъ бзаджэжу къыщіэкіащ - Адриатикэм щегъэжьауэ Чынтым нэсыхункІэ тырку лъэпкъыу исыр зэгухьэу Туран къэралыгъуэшхуэр зэгъэпэщынырщ, псори тыркуу къэлъытэнырщ. Ар къыщыгурыІуар нэхъ иужьыІуэкІэщ Хьэткъуэм, ауэ иригъэкІуэкІа лэжьыгъэмрэ а лъэхъэнэм и кlуэцlкlэ итха тхыгъэхэмрэ пантюркизмэм идз жьауэм езыми зыпыІуидзыжыфакъым, иужькіи къахущіэшы-

Хьэткъуэ Умар 1884 гъэм Тыркум, Балыкесир щІыналъэм хыхьэ Гёнен къалэм къыщалъхуащ, къыщыхъуари зи Хэкур егъэзыгъэкІэ зрагъэбгына абазэхэ унагъуэщ. Умар и адэ Щокъуий дзэм хэтащ, хэлъэт зэриІэр, зэрыцІыху пэжыр къалъытэри, юзбашыкІэ зэджэ дзэ пакіэм и Іэтащхьэ ящіауэ щытащ. И анэ Фатіимэт унэгуащэт. Ар лъэпкъкІэ убыхт, Щхьэплъыхэ япхъут. Адыгэхэм я тхыдэм, я къекІуэкІам теухуауэ тхылъ купщафіэ зыбжанэ зи іэдакъэ къыщІэкІа Щхьэплъы Хъусен Тосун Умар и анэ дэлъхум и къуэщ. Щокъуийрэ ФатІимэтрэ быниплІ зэдагъуэтат - щІалитІрэ хъыджэбзитІрэ. БалигъыпІэ иувар зы щалэмрэ зы хъыджэбзымрэщ. ІуэрыІуатэжьхэм я фІыпіэм щіигъэдэіуу Умар анэшхуэ щхьэщытащ, адыгэ хабзэм и щэхухэм щагъэгъуазэу дэгызэхэр иІащ. Сыт хуэдэ политикэ еплъыкІэ имыІами, къызэрыхъухьа унагъуэм щилъэгъуа адыгагъэр ирикъунт Умар лъэпкъыр ІэщІыб иримыгъэщІыну, абы хуиІэ пыщІэныгъэхэр примыгъэчыну. Адэжь лъахэм лъагъуныгъэ хуимыІамэ, мыпхуэдэ псалъэ Хьэткъуэм зэригъэпэщынкІэ Іэмал иІэтэкъым:

Гъунапкъэм адэкlэ, жыжьэу щопсэу си къуажэ. Къуршыпсыр тхъурымбэ хужьу а лъахэм щожэ. Гъатхэпэм псыдзэл къудамэр зэщlоупцlапцlэ, Зиущэхуурэ сядэжь и унэр къыскlэлъохъуапсэ.

Зыгуэрым гуфіэгъуэ макъкіэ схуегъэшри гугъэ -Зыщіыпіэ жэнэт зэгъуэкіыу щопсэу си жылэ. Хьэткъуэм Гёнен дэт пэщіэдзэ

еджапІэр къиуха нэужь, Щокъуий

къулыкъу щищІэ Истамбыл зэ-

деж щыІэ еджапІэм щІэтІысхьа щхьэкІэ, и къуэр дзэ къулыкъущІэ хъуну щІэхъуэпс адэм Умар Іэюбей хьэблэм дэт дзэ-ветеринар еджапІэм щІегъэтІысхьэ. Абдеж илъэсиплІ щрегъаджэри, Хьэткъуэр дзэ къулыкъущІэхэр щагъэхьэзыру Эдирне дэт еджапІэм егъакІуэ. Умар тхэн щригъэжьар Эдирне щыщыІа илъэсхэрщ Абы и ІэдакъэщІэкІ усэхэр «Местиа-і Еdebiye» журналым щІэх-щІэхыурэ къытехуэу хуежьат. Истамбыл къигъэзэжа нэужь, Хьэткъуэм «Мекteb-i Harbiye-i

рыунагъузу Іэпхъуащ. Курыт щІэ-

ныгъэр щызригъэгъуэтыну аб-

Истамбыл къигъэзэжа нэужь, Хьэткъуэм «Mekteb-i Harbiye-i ahane» еджапіэри къеух, къулыкъу щищіэну Измир къалэ ягъакіуэ. Абдеж илъэситі хуэдиз щрехьэкіри, Хьэткъуэр лейтенант нэхъыжь хъуауэ Тесалоник къалэм еунэті къулыкъу щищіэну. Абы иужькіэ къэрал гъунапкъэхэр зыхъумэ дзэм и ротэм и Іэтащхьэу щіалэщіэр Македоние щіыналъэми илъэситікіэ щыіащ.

Македонием Хьэткъуэм и нэгу щыщіэкіыпащ Уэсмэн пащты-хьыгъуэм щыпсэу лъэпкъхэм яшэч гугъуехьыр зыхуэдэр, абы щыгъуэщ къыщыгурыіуар абы-хэм ирагъэкіуэкі бэнэныгъэр бзэр, щэнхабзэр, лъэпкъыщхьэр хъумэным хуэунэтіауэ зэры-щытыр. Пащтыхыгъуэм гущыкі хуэзыщіу щіэзыдза щіалэм абы и дзэм зэрыхэмытыжыфынури къыгурыіуащ. Илъагъу псом къарит гузыхэщіэр зыхуэмыущэх ціалэр ныбжьэгъум и псалъэкіэ икіуэтыж хьэкъыр етри, дзэм къыхокіыж.

Тесалоник къалэр псэупІэ зыща щалэм тхэным нэхъ куууэ зрет. Хьэткъуэм и тхыгъэхэр журнал зэмыліэужьыгъуэхэм къытехуэу хуожьэ. Щысхьрабгъу лъэпкъ ямыщІзу уэсмэныгъэр лъагэу зыІэтхэм Умар и тхыгъэхэр яхущі эджэрт, и ліых ужьхэм яіўрилъхьэ ауаныщІ бзэри хьэдзэкъэным хуэдэу пхъуэрт. Абы гу лъамытэу къэнакъым «тыркущІэхэм» я пашэхэми. Пантюркизмэр гупсысэкІэ зыузэда Зия Гёкальпрэ Ёнтем Алий Джанибрэ нэІуасэ Хьэткъуэм зыкъыхуащІ, куэд дэмык ыуи зэдэлажьэуи ирагъажьэ. Хьэткъуэ Умар «тырку националист» цІэр къыщыкІэрыпщlауэ щытар абы щыгъуэщ.

Дзэм къызэрыхэкІыжрэ илъэсым зэрыдэха щымыі эу, 1912 гъэм Хьэткъуэр щІэрыщІэу дзэм ираджэж - Балканым зауэр къыщыхъеяуэ дунейр щыкъутэжырт. Тыркудзэр зэрызэтракъутари, гъэрыпіэри и нэгу щіэкіауэ, ар Истамбыл 1915 гъэм къокіуэж, дзэм зэи тримыгъэзэжыну гугъэ быдэ ищІауэ. Тырку щыхьэрым дэт курыт еджапІэхэм ящыщ зым литературэр зы илъэс хуэдэкІэ щригъэджауэ, Хьэткъуэр ирагъэблагъэ «Тырку псалъэ» журналым и редактор нэхъыщхьэу. Тыркубзэр зэщ Іэзыбла хамэбзэм къыІэщІэхыным, тхыбзэри цІыхубэр зэрыпсалъэ бзэм пэгъунэгъу щІыным ехьэлІауэ лэжьыгъэшхуэ иригъэкІуэкІащ Хьэткъуэм. Ар хыболъагъуэ и ІэдакъэщІэкІхэр зэрытха бээм и къабзагъэми.

Япэ дунейпсо зауэм иужькіэщ тхакіуэм хьэкъ щыщыхъуар пантюркизмэм кіуэціылъ мыгъуагъэ псор зыхуэдэр, абы лъэпкъ ціыкіухэм я хуитыныгъэ гуэри къридзэу зэрыщымытыр. Псэ махэм игу зэщыуар иджыри гугъапіэ гуэрхэм зыкіэрищіэну хэтми, пантюркизмэм и жылэр къыхэкіыу хуежьагъэххэт... Пэж хуэныкъуэ щіалэр и закъуэ хъуащ, псэкіи щхьэкіи...

Хьэткъуэм унагъуэ щищар 1915 гъэрщ. Щхьэгъусэ хуэхъуар «Зэкъуэтыныгъэрэ зыузэщіыныгъэрэ» зыфіаща комитетым и тхьэмадэхэм ящыщ зым - Бесим Іэдыхьэм-бей - ипхъу Джалибэт. Гъащіэм гузэрыдзэ хуэзыщіа щіалэм къилъыхуэрт хуабагъ, іэфіагъ, зэхэщіыхы... Арщхьэкіэ, илъэсищ нэхъ дэмыкіыу, зэщхьэгъусэхэр зэбгъэдэкіыжащ. Нэчыхыр щіэкъутэжам и щхьусыгъуэщ адыгэліым и пщіэр езыу-

дых Іуэхугъуэу щхьэгъусэм къыпиубыдар ліым игъэзэщіэну и щхьэ зэрытримылъхьар... Гупсысэкіи актылкіи къытемыхуа ціыхубзым дунейм щекіуэкі Іуэхугъуэ мыщхьэпэхэр нэхъ гуащізу зыхригъэщіащ, зэризактуэри и фіэщ ищіыпащ: Аузыр жейм хелъафэ,

Жыг ныбжьхэм я фэр пок!. Гъуэгу пабжьэхэр псы!афэу Жьы щабэм къыдоудж. Зы вагъуи, зы бзий хъуаск!и Къызаткъым лъапэнэху; Зы макъ къыск!элъымыджэу, Гъуэгуанэр пхрызоху. Зыгуэрхэм я лъэужьым Сиш Іущым хуещ! гущык!: Дощыщ шыр лъэ ежьужьым, Мэхъашэу йоувы!ык!. Нэщ!ыпсу жэщ гъэрибым Иджы жьы къыпеубыд; Апхуэдэу щхьэ сыибэ - Шы ф!алъэм псэр сщ!еуд?!

Куэдри мысымэджауэ, ауэ закъуэныгъэм и дыдж псори фІыуэ зыхищ ауэ Хьэткъуэ Умар дунейм ехыжащ 1920 гъэм гъатхэпэм и 6-м. Ипхъу закъуэр имылъагъужу зэрылІэр гукъеуэ хьэлъэу кІуэцІылъу дунейм ехыжащ. Хьэткъуэр япэщІыкІэ щыщІалъхьащ Истамбыл, Къадыкуей хьэблэм дэт Кушдили Махьмуд Баба кхъэм. АрщхьэкІэ, абдеж гъуэгущІэхэр зэрыщаухуэнум къыхэкІыу, Хьэткъуэм и хьэдэр Шишли хьэблэм дэт Зинджирликюую 1939 гъэм шыщхьэуІум и 23-м къахьыжауэ щытащ. Илъэс щэщІрэ тхурэ къудейщ къигъэщІар. Абы щыщу тхэным лъысари илъэсий къудейщ. Ауэ и гъащіэ мащіэр лэжьыгъэшхуэкіэ игъэнщІыфащ. Абы и Іэдакъэм къыщІэкІащ новелли щІигъу, повесть зыбжанэ, зы пьесэ, и кІэм нимыгъэсауэ романитІ. Хьэткъуэм къытрыригъэдзащ литературэр зыубзыху, бзэм теухуа лэжьыгъэ куэд. Тхыгъэ зыбжани тыркубзэкІэ зэридзэкІащ.

Япэ дунейпсо зауэм щыгъуэ Хьэткъуэр екіуэкі политикэ щытыкіэм тхакіуэм хуэфэщэнкіэ бгъэдыхьэгъат. Ар узэпхрилыгъукіыу щыдыхьэшхыжащ япэщіыкіэ зыкъуэува, иужькіэ зищіыс дыдэр къыгурыіуэжа пантюркистхэм я мурадхэм икіи «Хуитыныгъэм и жэщ» новеллэм зэрыпхъуакіуэ зауэр гум тебгъахуэ зэрымыхъунур, абы къыхэкіыну бзаджащіагъэм кіз зэримыіэнур къыщигъэлъэгъуащ.

Ефруз-бейм едэІуа адыгэхэм зэ сахуеплъэкІыжынут. Тыркубзэр зыщІзу а тхыгъэм еджа щІалэм зэрыжиlэмкlэ, тхакlуэм и щэ Іу макъ гуэр абдеж къыхэ Іук Іыу къыпщохъу, абыхэм яхуищіэнур зэрыхузэмыгъэпэщым щхьэкіэ. АрщыжиІэм, синэгукъыщІыхьащ хыри щІыри зэпачу дуней бэлыхьыр зи нэгу щІэкІа адыгэхэм ящыщу Истамбылыжыым нэса тІэкІур, я дамэр къыгуэхуарэ я гукъэкіыжхэм фіэкіа нэгъуэщі гурыфІыгъуэ ямыІэу псэуныгъэм ифІ къэзылъыхъуэхэр... А зыр схурикъуащ сыт хуэдизу пантюркизмэм зы эщ иубыдауэ щымытами. Хьэткъчэм адыгэхэмкІэ гууз-лыуз зэриІэр си фІэщ хъуну, абыхэм яфІ зыхэлъыр къилъы хъуэу дунейм зэрытетар узыфІэмыкіыжын хьэкъыу къэсщтэну. Пэж дыдэу, дуней шэрхъым къыхэлыдык псэ закъуэу къолъагъуэ адыгэ щалэр, и тхыгъэр нэхъыфІу къэпцІыху нэужь.

Хьэткъуэ Умар нобэкіз тырку литературэм и дыгъэу ябж. Тырку лъэпкъ гупсысэкізм зригъэузэщіащ, тыркубзэм зригъэузэщіащ, тыркубзэм зригъэгъэкъэбзащ, нэгъуэщіу жыпізмэ, фіыщіз мыухыж щіыхуащіын бгъэдэлъщ. И тхыгъэхэр зэгъэуіуауэ том бжыгъэкіз къыдагъэкіыж, тхылъ щхьэхуэуи щіэхщіэхыурэ дунейм къытохьэ. Игъуэ хъуащ тхакіуэшхуэм адыгэхэм я гупэр хуагъэзэжыну, и вагъуэ нэпсри зытрагъэпсэну. Къилэжьащ ар абы и гуащіэдэкі мыкіуэдыжымкіз....

ТАБЫЩ Мурат, «Адыгэ псалъэ» газетым и щ!эныгъэ обозреватель.

Прэикр Мэнхарзэр Ашріка крахрэ

къуапэ щекІуэкІащ адыгэ-абхъаз театрхэм я «Кавказский меловой круг» VII гуэкІтэкъым. Ауэ зэрызэпеуэ лІзужьыщІыналъэ зэхуаку фестивалыр. 2005 гъэ лъандэрэ ди къуэш республикэм щрагъэкІуэкІ фестивалыр мы гъэм Адыгейм къэралыгъуэ зэригъуэтрэ илъэси 100 зэрырикъум ирагъэхьэлІэри, нэхъ зыубгъуауэ къызэрагъэпэщат.

Абы хэтащ АР-м Цей Ибрэхьим и цІэр зэрихьэу щыІэ лъэпкъ театрыр (Мейкъуапэ), ЩоджэнцІыкІу Алий и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрыр (Налшык), Чанбэ Самсон и цІэр зезыхьэ Абхъаз къэрал драмэ театрыр (Сыхъум), Горький Максим и цІэр зезыхьэ Краснодар академие театрыр (Краснодар), Абазэ къэрал драмэ театрыр (Черкесск), Акъ Мухьэрбэч и цІэр зезыхьэ Шэрджэс драмэ театрыр (Черкесск), Батырай Омарл и цІэр зезыхьэ Даргин къэрал музыкэ-драмэ театрыр (Избер-

Урысей Федерацэм ЩэнхабзэмкІэ и министерствэм, Адыгэ Республикэм Театрхэм я лэжьакІуэхэм я зэгухьэныгъэм зэгъусэу къызэрагъэпэщ «Кавказский меловой круг» щІыналъэ зэхуаку фестивалыр сэбэп хуохъу лъэпкъыбзэхэр хъумэным, зегъэужьыным, щэнхабзэ хъугъуэфІыгъуэхэмрэ хабзэмрэ хьэсыным, хэгъэгухэм театр гъуазджэм зыщегъэужьыным.

Жэпуэгъуэм и 24-м щегъэжьауэ 29 пщІондэ Мейкъуапэ и утыкуитІым -Пушкин и цІыхубэ унэмрэ Къэрал филармониемрэ - театриблым я спектаклхэр щагъэлъэгъуащ. Абыхэм я лэжьыгъэм хэплъащ Урысей Федерацэм и Театрхэм я лэжьакіуэхэм я зэгухьэныгъэм и секретарь, «Сцена» журзиІэ и академик, Станиславскэм и саугъэтым и лауреат Радионов Дмитрий (къэпщытакіуэ гупым и нэхъыщхьэ), театр критик, «Страстной бульвар, 10» театр журналым и редактор Глебовэ Еленэ, режиссёр, искусствовед Бахтиев Дамир, АР-м и Театрхэм я лэжьакІуэхэм я зэгухьэныгъэм и унафэщІ, УФ-м и Театрхэм я лэжьакІуэхэм я зэгухьэныгъэм и секретарь, Урысейм, Къэбэрдей-Балъкъэрым, Абхъазым, Кубаным щІыхь зиІэ я артист, Адыгейм и цІыхубэ артист Зыхьэ Заурбий, АР-м и Лъэпкъ театрым и художественнэ унафэщіым и дэіэпыкъуэгъу Хьэпай Заремэ сымэ.

Гугъут къэпщытакІуэхэм я Іуэхур, зи фІым» и щІыхь тхылъыр хуагъэфэщащ.

Адыгэ Республикэм и къалащхьэ Мей- спектакль нэхъыф І дыдэхэр утыку къизыхьа театрхэм уахэдэныр къызэрыгъуэр куэдти, дэтхэнэми и лэжьыгъэм и фіыпіэр къалъытэну, хуэфащэ пщіэ хуащІыну Іэмал яІащ.

> Саугъэт нэхъыбэ дыдэ къэзылэжьар ЩоджэнцІыкІу Алий и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрыращ. «ЕтІуанэу къакІуэ цІыхубз роль нэхъыфІ» жыхуиІэм щытекІуар МафІэдз Заирэтщ («Доктор философии» спектаклым Сойкэ и ролыр щигъэзэщ ащ), а спектакль дыдэм Милорд и ролыр щызыгъэзэщІа Бейтыгъуэн Жамболэт «ЕтІуанэу къакІуэ цІыхухъу роль нэхъыфІыр» къыхуагъэфэщащ, театреплъхэм ягу дыхьащ Живот и ролыр зыгъэзэщіа, УФ-м щіыхь зиіэ и артист Шыбзыхъуэ Басир. «Актёр гуп нэхъыфіу» къалъытари къэбэрдей драмэ театрырщ.

«Адрей театрхэм я лэжьэкіэм укІэлъыплъыным мыхьэнэшхуэ иІэщ. Уи гъунэгъухэмрэ уи къуэшхэмрэ я Іуэху зе-Шэнхабээмкіэ и министерствэм, АР-м и хьэкіэр пшіэн хуейш. Си шхьэкіэ а псом шІэ гуэр къыхэсхащ икІи театреплъхэм ягу сызэрыдыхьам къегъэлъагъуэ дызэрылэжьар купщІэншэ зэрымыхъуар», яжри ащ Шыбзыхъуэ Басир журна-

ЛІэужьыгъуищкіэ текіуэныгъэ къикъыдэкІуэтей щІэблэм я деж нэ- хьащ даргин театрым. «Сценографие нэхъыфІ» дипломыр хуагъэфэщащ Супьянов Ибрахьимхъалил, лъэпкъ хабзэхэмрэ бзэмрэ хъумэным хуищІ хэлъхьэныгъэм папщІэ ягъэлъэпІащ Ибрагимов Мустэфа, «ЕтІуанэу къакІуэ цІыхубз роль нэхъыфІыр» хуэфащэу къалъытащ Дациевэ Аминат «Ханума» спектаклым щигъэзэщ а Кабато и ролым шхьэкіэ.

ЕхъулІэныгъэфІхэр фестивалым къыналым и редактор нэхъыщхьэ, Урысейм щихьащ КъБР-м щыщ, Адыгэ Республи-Художествэмкіэ и академием щіыхь кэм гъуазджэхэмкіэ щіыхь зиіэ и лэжьакіуэ, режиссёр ціэрыіуэ Емкіуж Андзор. «Режиссура нэхъыфІ» Іыхьэм щытекІуащ абы шэрджэс театрым щигъэува «Мамэ и къуэ закъуэ» спектаклыр. Апхуэдэ дыдэ ехъулІэныгъэ къихьащ Адыгей лъэпкъ театрым щигъэува «Шу махуэ» спектаклми.

«Мамэ и къуэ закъуэм» зэрыщыджэгуам папщІэ «ЕтІуанэў къакІўэ цІыхухъў роль нэхъыфІ» Іыхьэм щытекІуащ Мамыжь Азрэт, Тут Тезадэ игъэзэщ Іа Хьэбибэ и ролыр театреплъхэм ягу зэрырихьам теухуа щІыхь тхылъыр къратащ.

«Шу махуэм» и ліыхъужь нэхъыщхьэ Хуадокъуэ Азэмэт «ЦІыхухъу роль нэхъы-

Зэпеуэм и Іыхьэ щхьэхуэмкіэ - «За гражданскую позицию и осмысление прошлого новыми театральными формами» - ягъэпэжащ абхъаз драмэ театрым игъэлъэгъуа «Сариа» спектаклыр. «ЦІыхубз роль нэхъыфІ» щІыхь тхылъыр иратащ роль нэхъыщхьэр зыгъэзэщ а Мукбэ Хиблэ. Мыбдежым къыхэгъэщыпхъэщ спектаклыр къызытращІыкІа пьесэр усакіуэ, драматург, журналист, «Горянка» газетым и редактор нэхъыщхьэ Къаныкъуэ Заринэ и ІэдакъэщІэкІыу зэрыщытыр.

«Лъэпкъ пьесэ нэхъыфІу» къэпщытакІуэхэм къыхагъэщащ абазэ драмэ театрым игъэува «Мухьэжырхэм я лъагъуэ» спектаклыр. Краснодар къикla театрым хуагъэфщащ «Актёр зэчиифІэхэм я лэжьыгъэ телъыджэ» саугъэтыр.

Дэтхэнэми хуэфащэ гулъытэрэ пщ Іэрэ игъуэтауэ зэбгрыкІыжащ театрхэмрэ актёрхэмрэ. Псом хуэмыдэу зи кІэн къикІар а спектакль зэмылІэужьыгъуэхэм еплъыну къызыхуихуа адыгей театреплъхэрщ. Лэжьыгъэр къэзыпщыта гупри лъэпкъ щэнхабзэм арэзы къищ ауэ жып і эхъунущ. «Дэ тлъэгъуащ адыгэабхъаз театрхэр лъэпкъ классикэр и лъабжьэу иджырей драматургием зэрелэжьыр. Ар хыболъагъуэ «Мухьэжырхэм я лъагъуэм». Блэкlам теухуа гупсысэхэр наlуэу ди нэгу къыщ игъэхьащ «Сариа» спектаклым. Иджырей псэукІэмрэ зэхэтыкІэмрэ щынэрылъагъут «Мамэ и къуэ закъуэм», - жиlащ Глебовэ

КъэпщытакІуэхэм къызэрыхагъэщамкіэ, икъукіэ купщіафіэт фестивалым щагъэлъэгъуахэр. Сыт щхьэкІэ жыпІэмэ, дэтхэнэ зыри иджырей театреплъым зэрызригъэцІыхужыным иужь итащ. ИкІи къайхъуліащ. Режиссёрхэмрэ сценаристхэмрэ комедие лІыхъужьхэр утыку къызэрырашар цІыхум хэлъын хуей хьэл нэхъыф дыдэхэр къеплъым илъагъун хуэдэущ: унагъуэр сыт щыгъуи щІэгъэкъуэн къыпхуэхъунущ, фІыр сытым дежи текІуэнущ, цІыхугъэр сыт хуэдэ щытыкІэ уимыхуами пхъумэн хуейш.

«Сэ иджы япэу сыкъакІуэу аращ Мейкъуапэ, ауэ цІыхухэри я щэнхабзэри занщі у сигу ирихьащ. Пщі у хуумыщІынкІэ Іэмал иІэкъым зи тхыдэмрэ хабээмрэ апхуэдизу зыгъэлъапІэ цІыхум, лъэпкъым. Си дежкІэ гъэщІэгъуэныр спектаклым и закъуэкъым, атІэ ар зрагъэлъагъухэм къазэрыщыхъуми сыкІэльопль. Хуабжьу тельыджэ сщыхъуащ «Шу махуэ» спектаклыр, ре• Театр гъуазджэ

жиссёрым ирихьэлІа лэжьыгъэмкІи актёрхэр зэрыджэгуамкІи, Бахтиев Дамир.

«Шу махуэр» мы гъэм адыгэ зэрыс республикищми Іэтауэ щекіуэкіа премьерэщ. Пьесэр зытхар усакіуэ, журналист цІэрыІуэ, «Адыгэ макъ» газетым и редактор нэхъыщхьэ Дербэ Тимурщ. Адыгэм и тхыдэм къыхэщыж, Европэм къыщыхъуа Іуэхугъуэ гъэщІэгъуэнщ пьесэм лъабжьэ хуэхъуар. 19-нэ лІэщІыгъуэм икухэм адыгэ шууей гупым Пруссием и гъунапкъэр зэпаупщІу, Іэщэ яІыгъыу таможеннэ полицэм зэрыпэувам щхьэкІэ яубыдри, Бромберг къалэм я суд щащ ауэ щытащ. Адыгэхэми нэмыцэхэми ящыщ зыкъом хэкІуэдащ а зэпэщІзувэныгъэм, псэууэ къэнахэр суд пащхьэм ирашащ. Аращ пьесэм лъабжьэ хуэхъуар. Сытыт адыгэ щ алэхэр абы къыщІыщыхутар, дауэ япэщІэхуат ахэр пруссие дзэліхэм, щхьэ суд ящіэн хуей хъуат, хэтыт ягъэкъуэншар абы щыгъуэм? Хуабжьу гъэщІэгъуэнт Вульф уэчылыр а Іуэхум зэрыбгъэдыхьар, адыгэ щ алэхэм къащхьэщыжын хуей щыхъум шэрджэс лъэпкъым и хабзэхэмрэ дуней тетыкІэхэмрэ зэриджар. ЛІыхъужь нэхъыщхьэм и образымкіэ адыгэ лъэпкъыр зэрыщыту къэгъэлъэгъуа хъуащ. Хьэкумыр щекІуэкІкІэ, судьям егъэщ агъуэ адыгэ щ алэм и пэжагъымрэ зэпІэзэрытагъымрэ. Абы и зыІыгъыкІэр щыхьэт тохъуэ алэшхүэхэм яхэлъа шыІэныгъэм, лІыгъэм, хахуагъэм, я псэм ипэ напэр ирагъэщу зэрыщытам, я щІыхьыр яхъумэжыфу зэрыпсэуам, гуапагъэмрэ дахагъэмрэ зэрытетам.

Къэхъуа Іуэхур и лъабжьэми, театреплъхэр нэхъ дихьэхын папщІэ, теплъэгъуэ гъэщІэгъуэнхэр хагъэхьащ тхыгъэр зи Іэдакъэщіэкіми ар зыгъэува режиссёрми. Фестивалым а псом гу щылъамытэу къэнакъым. Арагъэнщ режиссёрми ліыхъужь нэхъышхьэми саугъэтхэр къыщІыхуагъэфэщар.

Къыхэгъэщыпхъэщ мы фестивалым щагъэлъэгъуа спектакль псори анэдэлъхубзэхэмкіэ зэрекіуэкіар. Ар хуабжьу сэбэпщ абы еплъыр а къагъэлъагъуэм нэхъри зыщіишэнымкіэ, гурыіуэгъуафІэ хъунымкІэ, гум къинэнымкІэ. Мы гъэм екlуэкlа фестивалыр, зыми хуэмыдэжу, лъэпкъ хъугъуэф ыгъуэхэр лі эужьыгъуэ куэду зэрызэтепщіыкіым, лъэпкъ щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ Урысейм хъума зэрыщытыхъум щыхьэт техъуэу зэрыщытар къыхагъэщащ къэпщытакІухэм.

• Фэ фщІэрэ?

Абрэмывэ

Миф мывэ ліэужьыгъуэ, къызэрымыкіуэу ину. Нарт эпосым, псысэхэм къыхохуэ лІыхъужьым (шым, фадэм) и къарур къралъытэу. Псалъэм папщІэ, «Сосрыкъуэ и пшыналъэм» лІыхъужьым и теплъэр къыщи уатэк і э, абы и щхьэр абрэмывэм хуегъадэ. ДжэгукІэ лІзужьыгъузу нартыр (иныжьыр) абрэмывэм натіэкіэ (е іэкіэ, лъакъуэкіэ) еуэу бгым дрихуеижын хуейщ. Нартхэ я гъукІэ Дэбэч абрэмывэр и сыджщ.

ЩІыунэм (бгъуэнщІагъым) щІэт шы телъыджэр абрэмывэр Іугъэлъэдауэ яІыгъщ. Санэм чейр къытримыудын папщІэ абрэмывэ траlубэ. АбрэмывэкІэ йоджэ, псалъэм папщІэ, Къэбэрдейм, Урыху псыхъуэ дэлъ мывэшхуэм, н.

Мывэм мэгъу къару хэлъу къалъытэу, ар щагъэлъапІзу щыта

лъэхъэнэм и зы лъэужьщ.

Гуэргуэныжь

Нартхэ я кхъуахъуэжьщ. ЛІы бланэщ, хахуэщ, нартхэм хъунщіэ-теуэ щыкіуэкіэ здашэ, шы папщіэу зытесыр и кхъуэхъу кіагуэжьращ. Сюжет нэхъыщхьэу Гуэргуэныжь епхауэ къакІуэхэр: къызэрымыкІуэу Іэщ бэгъуа хъуныр, бланагъэ-иныгъэр, фыз

Гуэргуэныжь апхуэдизу лІы бланэщи, бгыкъу кlапэр иубыдмэ, унэр зэтречыф. Гуэргуэныжь и шым Нартым шыуэ итым тхьэмахуэкІэ якІур зы махуэкІэ икІурт.

• Шхыныгъуэхэр

Шэкіэ шіа хъынкІэл хьэнтхъупс

Шыуаным псы щІыІэ ирагъэжыхьри шэ иракіэ. Зэіаші эурэ зэ къытрагъэкъуалъэ, шыгъу хадзэ, итіанэ зэіащіэурэ хъынкіэлыр хакіутэ. МафІэр щабэ ящІри, зэІащІэурэ хьэзыр хъуху ягъавэ. ХъынкІэл вар пэшхьэкум къытрахри бжьын гъэлыбжьа традзэ, шкіэплъыпс тракіэ. Шакхъуэ е лэкъум дашх.

Халъхьэхэр (зы цІыху Іыхьэ):

Шэ щІэмыхуу - грамм 500, шыгъуу - узыхуейм

ХъынкІэлым халъхьэхэр:

Гуэдз хьэжыгъэу - грамм 60, псыуэ - грамм 15, джэдыкІэ ныкъуэ, шыгъуу - узыхуейм хуэдиз.

Бжьын гъэлыбжьам:

Тхъууэ - грамм 20, бжьыныщхьэ укъэбзауэ грамм 15, шыбжий сыр хьэжауэ - узыхуейм хуэдиз, шкІэплъыпсу - грамми 10.

Мэжаджэ щіакхъуэ, пщагъэ хэлъу

Нартыху хьэжыгъэ ухуэнщ ар тепщэчыш хуэм иракІутэри псы шыуа къэкъуэлъакІэ япщ, бэлагък в зэващвурэ. Ар и пщтырагъыр градус 30-35-м нэсыху ягъэупщІыІури, псы къэкъуэлъам щыщу къэна хуабэпцІым пщагъэри шыгъури хагъэткІухьри, нартыху хьэжыгъэ тхьэв пщам хакІэж. Гуэдз хьэжыгъэ хакІутэри, тхьэвыр зэхэзэрыхьыхукіэ Іэкіэ япщ, хъыдан трапхъуэри сыхьэтипліхукіэ хуабапіэм щагьэт, къэтэджын

щхьэкІэ. Хьэзыр хъуа тхьэвыр щэ дагъэ зыщыхуа тебэм и зэхуэдитІым къыфІэкІыу иралъхьэ, тхьэвыщхьэр захуэ ящІ, тебащхьэр трапіэжри абы и щхьэм яжьэ пщтыр тракіутэ, мафІэ дэпхэр тратхъуэжри хьэзыр хъуху ягъажьэ, зы сыхьэт нэблагъэкІэ. Мэжаджэ щІакхъуэр хуабэу Іэнэм трагъэувэ. Шатэ, шху дашх, къалмыкъ шей докју.

Халъхьэхэр:

Нартыху хьэжыгъэу - грамм 700, гуэдз хьэжыгъэу - грамм 300, псыуэ - грамм 400, пщагъэу - грамм 60, тебэщыхуэу, шыгъуу - узыхуейм хуэ-

КЪУБАТИЙ Борис.

Іущыгъэхэр

Хэхэсыр псэ махэщ

♦Захуэм хабзэр и те-

лъхьэщ. ♦Хэкур лъэщмэ, урогуш-

♦Зэманым декіур лыфіщ.

♦Къуажэр зыгъэкъуажэр цІыхуращ.

♦Пэжагъыр зыщызытІагъэм хуэфіщ. **♦**3эманым зэщыщхъу

имыщіыж щыіэкъым. **♦Пэж щыжыпіэкіэ**, уи

шыр хьэзыру Іыгъ. пэІэщІэр **♦**Зи дахэ илъэскІэ магъри, зи хэку пэіэщіэм и гъащіэ псор

хьэдагъэщ. ♦Зи хэку щхьэщымыжым хешыж. и насыпыр йож.

♦Пэжыр зыфІэкІуэдым и гъащіэм куэд хеуд.

♦Истамбылыжьым имыкіыр щіоліэ, икіар йолыхь.

♦ЗищІ имысыр убзалэщ. •пожми мафіэми ириджэгуркъым.

♦ЩумыщІэжым деж пэжыр умыбзыщІ.

♦Щхьэж и къуажэ и гупсэщи, щхьэж къыщалъхуам и псэр хэлъщ. ♦Зы пэжым пцІищэ къыпэщытщ.

♦Хэкужь нэщІрэ жьэгу яжьэ щіыіэрэ.

♦Зэманым къыдекІу къегъэщІыж. ♦Пэжыр макъкІэ къа-

хьыркъым. ♦Хэхэсыр псэ махэщ.

♦Зы цІыху къобгмэ, уи бгым ишэчынщ, ціыхубэр къобгмэ, бгыр къыптеуэнщ.

♦Йэжым езым и гъуэгу

ШЭРДЖЭС Алий.

• ЗэвгъащІэ

Псалъэхэм къарыкІыр

Жыджэрыбжьэ. ЩІыхьэхум епха хабзэщ. Мэз е мэкъушэж щІыхьэху щащам деж псом япэ и Іуэхур зэфіигъэкІыу къэсыжа гущхьэІыгъым фадэбжьэ иратырт. Абы жыджэрыбжьэкіэ еджэу щытащ. Хабзэр кіуэдыжащ.

Уэкъулэ. ЦІыхур къулейсыз дыдэ хъуамэ, шхынрэ фадэрэ зэригъэпэщырти, и ныбжьэгъу, и цІыхугъэ зыдэс къуажэ кіуэрт «уэкъулакіуэ сыкъэкіуащ», жиІэрти. Ар здэкІуам ефэ-ешхэ къызэІуихырти, и къуажэгъухэр къригъэблагъэрт. Абыхэм ящыщ дэтхэнэми лъэlyaкіуэ кіуам хузэфіэкі тыгъэ къыхуищіырт. Хабзэр кІуэдыжащ.

Меркіафэ. Уэкъулакіуэ нэгъуэщі къуажэ кіуа ціыхум къызэригъэпэщ ефэ-ешхэм меркіафэкіэ еджэрт. Апхуэдэу щІеджэри абы зы меркІэ из нэхърэ нэхъ мащ э кърат зэрымыхабзэр арауэ къыщІэкІынут. Хабзэр кІуэдыжащ.

Мэрем мэкъуауэ. Ипэ зэманым щыla хабзэщ. Къуажэм къулейсызу, цlыхухъу лэжьакІуэ зэрымыс унагъуэу, зи мэкъур пызымыупщІыжыфу дэсхэм цІыхухэр зэхыхьэурэ я мэкъур хупаупщІу щытащ. Ар мэрем махуэм ирагъэхьэл эрти, абы щхьэкіэ мэрем мэкъуауэ фіащащ. Къармэхьэблэщ, Хабзэр здэщыІар иджы кІуэдыжащ.

Хэхашэ. Нысэ къэзыша унагъуэм пхъэгъэсын къаригъэшэн папщіэ къызэригъэпэщу щыта щІыхьэхум хэхашэкІэ йоджэ. Хабзэр кІуэдыжащ.

ЩІыхьэху шхын. ЩІыхьэху зиІэ унагъуэм и гъунэгъухэм, благъэхэм, ныбжьэгъухэм къыхуахь ерыскъым щ ыхьэху шхынкІэ еджэрт.

Къулъкъэшхъэн. Пщыхэмрэ уэркъхэмрэ я хьэзабыр, тепшэныгъэр ямыдэу я щхьэхуитыныгъэм щІэбэну пщылыпіэм яфіыіукіыж ціыхухэм къулъкъэшхъэнкІэ еджэу щытащ.

Шупежьэ. НэгъуэщІ лъэпкъым къыхэкІа хьэщІэ лъапІэ къуажэпщым къыщыхуэкІуэм деж абы хъыбар кърагъашІэрт. Къуажэпшым езым и дэрэжэгъухэм ящыщу лІы зытІу хьэщІэхэм япригъажьэрт. Ахэр къуажэ къыдыхьэпІэм деж хьэщіэхэм щаіущіэрти, къуажэпщым деж къашэрт. Аращ шупежьэкіэ зэджэу щытар

Хъыбарегъащіэ. Хьэщіэ егъэблэгъэкІэщ. Пщыр хьэщІэу езым хуэдэпщым деж щыкіуэкіэ, зы щіалэ япэ иригъэщырти, зыхуэкІуэ пщым деж хъыбарегъащІэ игъакІуэрт. А зыхуэкІуэ пщыми шу зытІу шупежьэкІэ еджэу къапригъажьэрти, хьэщ Іэхэр ирагъэбла-

Псалъэжьу зэхэлъ псалъэзэблэдз

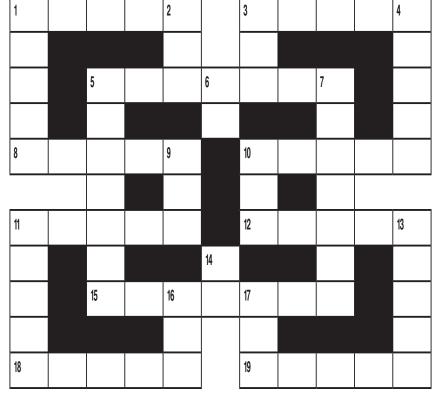
ЕкІуэкІыу: 1. И ... бжыхым ирапхакъым. 3. ... къимыхьар жьакІэм къихьынкъым. 5. ... піэщхьагъ тезагъэрэ? 8. Къэсшэн ..., сымыгъуэтыр къыздэкІуэнщ. 10. Бгъэр куэдрэ уэмэ, и .. мэкъутэ. 11. Дзыгъуэ ... щІымахуэм хуогъэтІыльэ. 12. ... зытезыгьэгусэм куэдри фІыщІэ ищІынкъым. **15**. Зигу ... Іэмбатэ гъ́ун Мыщэм зыщихъумэурэ ... ихуащ. 19. ... и гъунэгъу лыр мажьэ.

Къехыу: 1. Адыгэ ..., урыс насып. 2. ... зыпыту мышынэ щы!экъым. 3. Ар зыхыхьэ ... жэбээнкъым. 4. Дзэм иуфэкъуа лъахэрэ ... зыпхыкlа хадэрэ. 5. Къуалэр лы ... щохуарзэ. 6. Нэгъабэ къызэуащ, жери ... гъэм магъ. 7. Хъуэр ... хъуэрыбээ жумы іэ. 9. Пщы зи щыпэлъагъум ... кънфіощі. 10. Адэр ... хуэдэщи, анэр нэм хуэдэщ. 11. ... нэр ирещі. 13. ... ишхар дыгъужым трелъхьэ. 14. Зыр ... щхьэкіэ, зым зиліэжрэ? 16. ... и зэран щэм йокі. 17. Зы ... шкіэщ, етіуанэм жэмщ.

Зыгъэхьэзырар БИЦУ Жаннэщ.

Щэкіуэгъуэм и 3-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр: **Екіуэкіыу**: 1. Хьэукі. 3. Мест. 5. Ерыжокъуэ. 7. Уд. **9**. Уэ. **12**. Пхъэрыгъажэ. **13**. Хьэ. **14**. Тхъу. 16. Яхэгуауэ. 19. Удын. 20. ФІалъэ.

Къехыу: 1. Хьэлу. 2. КІыр. 3. Мэкъу. 4. Танэ. 6. Жэмыжьыгу. 8. Дапхъэ. 9. УнэІут. 10. Уэд. 11. Къаз. 13. Хьэту. 15. Хъурмэ. 17. Хон. 18.

CALLIE ITCARES

Бзэм и псэр - щІэблэрщ

Фызэрыщыгъуазэщи, «Си бзэ - си псэ, си дуней» хэгъэгупсо зэпеуэр Къэбэрдей-Балъкъэрым и щІыналъэхэмрэ къуажэхэмрэ чэзууэ щокІуэкІ.

ТЭРЧ щІыналъэм хыхьэ Инарыкъуей къуажэм иджыблагъэ а Іуэхум егьэщІылІа зэхыхьэ дахэ Іэтауэ щрагъэкІуэкІащ.

«Адыгэ псальэ» газетым и редакцэм, КъБР-м Егъэджэныгъэмкіэ, щіэныгъэмрэ щіалэгъуалэм я іуэхухэмкіэ министерствэмрэ Къэбэрдей Адыгэ Хасэмрэ я жэрдэмыр адыгэ щыпсэу нэгъуэщі республикэхэми къыщыдаіыгъауэ а іуэху щхьэпэмкіуэ пэтми зеубгъу, йофіакіуэ, нэхъ дахэу, щіэщыгъуэу къызэрагъэпэщ зэпытщ. Абы и щыхьэтт иджырей зэхыхьэри.

Хабзэмрэ бзэмрэ хуэсакъыу щахъумэ къуажэжьым и дыхьэпіэм хьэщіэхэм щапежьащ адыгэ ныпыр хуарзэу зыіыгъ, фащэ екіухэмкіэ хуэпа шууейхэр.

Къуажэ администрацэм и тхьэмадэ КІуащ Владимир, курыт еджапіэм и унафэщі Тумэ Валентинэ, нэхъыжыьфі, егъэджакіуэ Джэрмэншык Хьэжмурат, Щэнхабзэмкіэ унэм и унафэщі Шэрий Ислъам сымэ, егъэджакіуэхэмрэ еджакіуэ ціыкіухэмрэ фіэхъус гуапэкіэ зыхуагъэзащ хьэщіэхэм.

Абыхэм къахуеблэгъат КъБР-м Егъэджэныгъэмкіэ, щіэныгъэмгрэ щіалэгъуалэм я Іуэхухэмкіэ министерствэм лъэпкъ егъэджэныгъэмкіэ и къудамэм и унафэщі Мыз Залинэ, Джылахъстэней Мурадин, Тэрч щіыналъэм Егъэджэныгъэмкіэ и управленэм и унафэщі Вэрий Маринэ сымэ, нэгъуэщіхэри.

Еджапіз бжэіупэм теплъэгъуз кізщі къащыпэплъэрт хьэщізхэм. Инарыкъуей къуажэр зэрыцізрыіуз «Инарыкъуей мафізсым и уэрэдыр» гум хыхьэу абдеж щагъэзэщіащ Джэрмэншык Хьэж-

муратрэ Шэрий Ислъамрэ. Макъ дахэ зиlэ нэхъыжьитlым я фащэри екlут, я адыгэбзэри дахэт.

Нэхъыжьыфі и хьэлу, абыхэм чэзур фащэкіэ хуэпа школакіуэ ціыкіухэм ирата иужь, уэрэдрэ усэкіэ зэхэухуэна тепльэгъуэ гъэщіэгъуэн къызэхуэсахэм я пащхьэ ирахьащ. Уакіэлъыплъ пэтми защыбгъэнщіыртэкъым, сабий садым щеджэ ціыкіухэр адыгэ фащэкіэ хуэпауэ, ятіэ фоч джэгуу бжэіупэм зэрыіусым (ари сценарием щыщт).

Адэкіэ хьэщіэхэм ирагъэлъэгъуащ «Сыту дахащэ мы дунейр!» фіэщыгъэм щіэт гъэлъэгъуэныгъэр. Адыгэ фащэм, абы и тхыдэм, пкъыгъуэхэм яіэ мыхьэнэм теухуа гъэлъэгъуэныгъэр къызэзыгъэлэщар Лыкъуэжь Заремэщ (сабийхэм я Іэпщіэлъапщіагъым зезыгъэужь гупжьейр егъэлажьэ). Ныбжышціэ ціыкіухэм лъэпкъ Іэщіагъэхэмкіэ яіэ зэфіэкіыр щагъэлъагъуащ абдеж: хэти хуэізижьу дыщэидэ ищіырт, хэти уагъэ Іззу зэіүишэрт.

АдэкІэ ягъэхьэзырар арати, егъэджакІуэхэм я методикэ зэгухьэныгъэм иригъэкІуэкІ лэжьыгъэм къызэхуэсахэр щагъэгъуэг

защ. Гъэ еджэгъуэщ эм я з ехъулюныгъэхэмрэ щ зуэ къыхалъхьахэмрэ щытепсэлъыхым, нэхъ тегъэщ зуэ и гугъу ящ защ бзэм, лъэпкъым теухуауэ ирагъэк зуэк лэжьыгъэм. Школым щ зу-щ зхыурэ зэ ущ згъэщ згъэнхэр, литературэ пшых хыр къыщы зэрагъэпэщ, ныбжьыщ з театр я зици, спектаклхэр ягъзув, республикэпсо дауэдапщэхэм хэтщ. Адыг эбзэмк зегъэджак зуэ

гъэщыпхъэщ.
Зэlущlэм хуагъэхьэзырат ещанэ классым щlэс цlыкlухэм я дерс (я егъэджакlуэр Щомахуэ Марианнэщ). Сабийхэм адыгэбзэр фlыуэ зэралъагъур, абы зэрыхуэшэрыуэр нэlурыту къагъэлъэгъуащ, хьэщlэхэр ягъэгу-фlay

lэзэ **Хьэрэдурэ Эммэ** и фіыщіэ

мы Іуэхум зэрыхэлъыр къыхэ-

Еханэ классым химиемрэ биологиемрэкіэ дерс щитащ егъэджакіуэ Кіуащ Ларисэ. «Адыгэ фіэщыгъэціэ иізу ди щіыпіэм къыщыкі къэкіыгъэхэр» дерсыр щіэныгъэм хэзыгъахъуэт. Блыным проекторымкіэ къытрагъадзэ удз лізужьыгъуэм и адыгэціэр, ар зи хущхъуэгъуэр къаіуры-

щэщу жаlэрт еджакіуэ ціыкіухэм. Сыту гухэхъуэт апхуэдэ адыгэбээ зыщіэ щіэблэм уахэплъэну! Щіыуэпсым и дахагъым, абы и сэбэпынагъым теухуа усэкіэ зэхуащіыжащ а дерсыр.

Бзэм и къарур ар къыщыбгъэсэбэпым, къззыгъэсэбэпым елъытащ. А гупсысэм ухуишэрт географиемкіэ егъэджакіуэ Кіэрэф Рустам «Щіым и къулеигъэмрэ минерал гъэтіылъыгъэхэмрэ» фіэщыгъэм щіэту игъэхьэзыра урокым. Ціыхухэмрэ дунеймрэ зэрызэпыщіам, зырзым и сэбэпу, щіэгъэкъуэну къызэрызэдекіуэкіым тепсэлъыхьри, щіым и къулеигъэмрэ минерал гъэтіылъыгъэхэмрэ зэхатхыкіащ. Абыхэм теухуауэ егъэджакіуэм игъэхьэзыра псалъэзэблэдзыр зэпеуэу къащіащ ныбжьыщіэхэм.

Анэдэлъхубзэмрэ литературэмкІэ дерсыр езыгъэдж Хьэрэдурэ Эммэ и деж иригъэблэгъа хьэщіэхэм щіэщыгъуэ куэд къапэплъэрт. Щомахуэ Залинэ и «Мадоннэ» рассказыр и лъабжьэу, «Псэуз хущхъуэ щыІэкъым, уемыліаліэ» фіэщыгъэм щіэту 9-нэ классым щІэсхэм ядигъэ-хьэзыра урокым япэ дакъикъэхэм щыщіэдзауэ хьэщіэхэр зыІэпишат. Эммэ къедаІуэхэр щигъэгъуэзащ Іуэтэжым лъабжьэ хуэхъуа Іуэхугъуэр гъащІэм къызэрышыхъуам, тхыгъэм Рассказым щІэлъ гупсысэм. къызэрыщыхьамкІэ, быным и зэранкІэ анэр уэрамым къыдэнат. Зэпеуэ шІыкІзу къызэрагъэпэща дерсым классым щІэсхэр гупитіу щызэныкъуэкъуащ. Япэ гупым балигъ хъуа быным адэанэр зэран къахуэхъуу къалъытэрт, адрейхэм адэ-анэм и зэран быным емыкІыну жаІэрти, абы яхутекІыртэкъым. Гуапэт «зэдауэм» адэ-анэхэм ящыщи къызэрыхыхьар. Узыгъэгупсысэщ абыхэм къаlэта lуэхур. ФІыгъуэу Узыгъэгупсысэщ иІэр быным хүэзыгъэфашэ адэанэм я гулъытэмрэ хуабагъымрэ ятхьэлэу къызыщыхъу бын куэд

щыІэщ, ауэ я насыпщ адэ-анэм я ІэфІагъыр къагурыІуэу, абыхэм я гулъытэм хэсыхьу псэухэм. А гупсысэр зи щхьэм, зи псэм иримыжа а пэшым щІэсауэ къыщІэкІынкъым, арагъэнт языныкъуэхэм я нэпсыр яхуэмыІыгъыу адэ-анэм къащіыщхьэщыжари. Арагъэнщ ахэр дапхуэдизу гуащІзу зэпэщІзмытами, быным дежкіэ адэ-анэм нэхъ лъапіэ зэрыщымыІэм, ахэр псэуху пхузэфіэкіымкіэ защіэбгъакъуэу, уахуэсакъыу я гур пхъумэныр быным и къалэн нэхъыщхьэу зэрыщытым ехьэлІа гупсысэмкІэ иужьым арэзы щІызэдэхъуари. УмыгъэщІэгъуэн плъэкІыркъым курыт еджапіэм щіэс ціыкіухэм я гупсысэкІэри я адыгагъэри. Нэрылъагъут тхакІуэм къиІэта Іуэхур а цІыкІухэм куууэ зэрызыхащІар. Абы и щыхьэтт еджакІуэ Хьэщэ Камиллэ «Мадоннэ» рассказым гъэщІэгъуэныщэу хуищІа сурэтищри. Зым Мадоннэ и хьэ ціыкіур и гъусэу пщыіэм щІэсщ, адрейр Іуэтэжым къыхэщ сурэтыщіым ищіауэ щыта сурэтращ, ещанэр Мадоннэ уэрамым къыдэмынамэ, иІэнкІэ хъуну гъащІэ дахэм щыщ теплъэгъуэщ.

«ЦІыхугъэншэм удэпсэу нэхърэ цІыхугъэ зиІэм удэкІуэд», жеІэ адыгэ псалъэжьым, абы ещхьу цІыхугъэ зыхэлъ, хабзэ зезыхьэ быным, си гугъэщ, и адэ-анэм лей къатримыгъэхьэну. Урокым щІэса дэтхэнэ зы сабийми абы дерс къыхэфхыну къысщохъу. Куэд уи нэгу къыщІегъзувэ, куэдым урегъэгупс мы тхыгъэм.

Фи адэ-анэм фахуэфащэу Тхьэм фигъэпсэу, Алыхьым фхуигъэузыншэ, фхуигъэпсэу», - псалъэхэмкіэ захуигъэзащ Эммэ къызэхуэсахэм дерсым и кізухыу.

Мы Іуэхум хэта ныбжыйщіэ цІыкІухэм къагурыІуауэ къысщохъу быныр адэ-анэм хуэгущІыІэ, хуэгулъытэншэ зэрымы-Къ́инэмыщІауэ: пъэпхъунур. къыр кlуэдыжу жызыlэхэм езгъэлъагъуну сыхуейт дерсхэр, адыгэбээ дахэ зыlурылъ щlэблэр, зи анэдэлъхубзэм псэ хьэлэлу телажьэ егъэджакіуэхэр. Инарыкъуей школым щекІуэкІа зэхыхьэр гъэхьэзырыным къарурэ зэману текІуэдар дэ тщІэркъым, ауэ абы хэта дэтхэнэми зэи игу имыхужын Іуэху и нэгу зэрыщІэкІам шэч къытесхьэркъым. Гугъу ехьа псоми фІыщІэ ин яхуэ-

Си тхыгъэм и кlэухыу сэри жэуап естыну сыхуейщ мы еджапlэм къыщаlэта упщlэм. Хуэхъурэ тlэ адэ-анэр балигъ хъуа быным зэран? Гъащlэр Іэджэу зэхэлъщ, ауэ адэ-анэм бынымкlэ жэуап зэрахьым хуэдэу, бынми адэ-анэмкlэ жэуап зэрытхыыр хьэкъщ. Икlи жысlэну сызыхуейр зыщ: уи адэр-анэр зэран къыпхуэхъуу къыщыпщыхъум деж (апхуэдэ щыlэмэ), уэ абыхэм зэран уазэрыхуэхъуагъэнкlэ хъуну псом зэ нэхъ мыхъуми

ТЭРЧОКЪУЭ Дисэ.

Редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ ШИРДИЙ Маринэ

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ ІуэхущІапІэм ПИ № ТУ07-00117-м щІэту ят

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдок І. 12+

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым – 42-56-19; унафэщI-редакторхэм - 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66

Индексыр П 5894 ● Тиражыр 1.747 ● Заказыр №2276

ДИ ХЭЩІАПІЭР 360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и ціэр зезыхьэ уэрам. 5, ебгъуанэ - епщіанэ къатхэр. Газетым Іэ щытрадзар сыхьэт 18.00-рщ.

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ. 357600, Ставрополь край, Есэнтіыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А